



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. C. ANDERSEN OG GEORG BRANDES
SAMT ANDRE H. C. ANDERSEN-STUDIER

**UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE
AF DET HJELMSTJERNE-ROSENCRONESKE FOND**

H. C. ANDERSEN
OG GEORG BRANDES

SAMT ANDRE
H. C. ANDERSEN-STUDIER

AF

J. P. BANG
PROF. DR. THEOL.



KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG

**Copyright
by
DET SCHØNBERGSKE FORLAG**

**Printed in Denmark
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S - KØBENHAVN
MCMXXXVI**

FORORD

Skønt de senere Aar har bragt os en ret righoldig Litteratur om H. C. Andersen, er der endnu paa dette Felt meget at gøre. Der er i hans Efterladenskaber, saaledes i hans righoldige Brevveksling, endnu mange Skatte at hæve og et rigt Stof at udnytte. Det er som et Forsøg i denne Retning, at denne lille Bog melder sig. Noget af det her meddelte Stof er tidligere blevet benyttet i Artikler i »Berlingske Tidende« og i »Fyns Tidende«.

Forf.

TIL MIN BRODER

KUNSTMALER CHR. BANG

**MED TAK FOR ET LIVSLANGT, ALDRIG
FORMØRKET BRODERLIGT VENSKAB**

I

Geni eller Talent.

I H. C. Andersens Ungdomstid, da han var Genstand for Opdragelse fra alle Sider, vilde man ikke indrømme, at han var, hvad han selv i Virkeligheden gjorde Fordring paa at være: et Geni. Hans Stilling var jo den, at han var en Proletardreng fra Odense, en underlig kejtet Fyr, med sære Manerer og store Ambitioner; han sagde vel ikke ligefrem, at han var et Geni, men ærgerrig var han ganske vist; han vilde udmærke sig, blive til noget stort, »blive berømt«. Det regnede ned over ham med Formaninger til endelig ikke at bilde sig noget ind, og paa en Maade var der heller ikke noget at sige dertil; man kunde jo ikke se paa ham, at han var et Geni. Naar Andersen fortæller om den grimme Ælling, der blev til en Svane, saa lader han Ællingen være aldeles uvidende om, at den har ligget i et Svaneæg; den aner under hele sin Trængselstid intet om, at den er en Svaneunge; den bliver selv fuldkommen overrasket, da den pludselig en skønne Dag opdager, at den selv er en af disse kongelige Fugle. Ganske anderledes forholdt det sig med Andersen selv: han vidste hele Tiden, at han virkelig var en Svane og var fast besluttet paa at sætte sit Liv ind paa at vise, at han var det. Men i hvert Fald ligger der i Eventyret, som det nu en Gang er, det Træk, at Geniet er en Gave, som man er født med, som ingen kan give sig selv; det kan naturligvis ske, at Geniet kommer til at leve under saa sørgelige Forhold, at det ikke kan komme til at udfolde sig, men det lader sig ikke udrydde. Geniet er en Naturbegavelse, en særlig Udrustning, en ejendommelig, sjælelig Kombination, som man enten har af Naturen, eller man har den overhovedet ikke.

Geni vilde man altsaa ikke tilkende Andersen, paa ingen Maade, men man vilde dog nok gaa saa vidt at indrømme, at han besad et vist Talent. Det var ganske vist ikke let at sige, hvori det egentlig stak, for dér, hvor han havde prøvet at komme frem: som Sanger, som Danser, som Skuespiller, var det i alt Fald ikke, og i Skolen havde han just ikke udmærket sig. Men han kunde jo ganske vist »skrive noget sammen«, som man udtrykte sig. Altsaa Talent, ikke Geni, det var Stikordet. Saaledes skrev hans moderlige Veninde, Fru Admiralinde Wulff, til ham, da han var 18 Aar, altsaa, da han gik i Skole i Slagelse:

»De tror, gode Andersen, at være født til en stor Digter, nej, det er De ikke, og mindst maa De tænke Dem det selv; for alting, kære Andersen, smigre Dem ikke med at blive en Oehlsenschläger, en Walter Scott, en Shakespeare, en Goethe, en Schiller, og spørg aldrig om, hvem af dem, De skal danne Dem efter, thi De bliver ingen af dem.« Det, man vil hjælpe ham til, er at blive »et virksomt og lykkeligt Medlem af det ædlere Samfund, og da vil Deres Talent hist og her strø smaa Blomster paa Deres og Deres Omgivelsers Veje.«

Saadan lød det fra alle Sider. C. H. Colbjørnsen skrev samme Aar:

»En Ting vil jeg bede Dem om, kære Andersen, lad ikke Tanken om en Gang at blive, hvad De kalder noget stort, ja meget stort, rodfæste sig hos Dem: det kunde maaske ellers skade Dem meget. Søg hellere at lære noget grundigt, at De maaske i Tiden kunde faa et lille Embede, som De med Duelighed kunde bestride.«

Et lille Embede! Det lyder næsten komisk, naar man véd, hvordan det virkelig siden gik ham. Til at bestride Embeder havde Andersen vist ikke duet synderlig; dertil hører der ikke Geni, kun Talent. Men hvad er da Forskellen?

Talentet er en praktisk Dygtighed i en eller anden Retning, en Dygtighed, der vel ogsaa forudsætter en naturgiven *Skikkethed*, men som dog mest beror paa et vist Haandelag, dette Ord taget ikke blot om Fingerfærdighed, men i det hele om en vis Oplagthed for bestemte Gøremaal. H. C. Andersen havde ogsaa, hvad man kunde kalde Talenter. Han havde det Talent, at han

kunde klippe de nydeligste Ting ud af Papir, han havde det Talent, at han kunde sammensætte de smukkeste Buketter; han havde ogsaa, hvad der betød mere, et betydeligt Fortællertalent, men alt dette røber endnu ikke Geniet. Geniet ytrer sig aldrig i den blotte Gengivelse; i Geniet er der altid en original Begavelse. Der er Forskel paa at være en talentfuld Maler og en genial Maler. Den talentfulde Maler kan sine Ting; han har Haandelaget, han kan frembringe smukke Gengivelser af, hvad han har set; men den geniale Maler har desuden noget personligt, noget originalt, noget skabende, noget, som kun han besidder, og som hverken han eller nogen anden kan lære sig til; det er hans og ingen andens, og det blev givet ham i Vuggegave. Man kan *have* Talenter, men man maa *være* et Geni, og et Geni var Andersen. Det for ham aldeles ejendommelige, det originale i hans Personlighed, var hos ham saa stærkt, at det *maatte* træde frem og give sig Form, og saa blev Resultatet da dets Kulmination i en klassisk Digtning, Eventyrene, der gav noget, som hverken før eller siden har fundet sin Mage. Det var mere end Talent; det var Geniet, der brød igennem.

Ofte ved Geniet ikke selv, hvori det har sin Styrke, og i hvilken Form det skal træde frem og bane sig Vej. Andersen slider med Teaterstykker, skriver lange Romaner, levende Rejsebeskrivelser, bevares, det er dygtigt meget af det: det er talentfuldt gjort, der er Aand i det. Men først da han, maaske blot som en Slags Tidsfordriv, begynder at skrive Eventyr og smaa Historier, skyder Geniet mægtigt frem, skubber det blot talentfulde, det haandværksmæssig dygtige, til Side og straalere saa med sin uopnaaelige, vidunderlige Glans. Saaledes vidste Digteren Hauch vist ikke selv, at det, der mægtigst aabenbarede hans Geni, det var ikke hans Romaner eller Skuespil, men hans lyriske Digte, der vil bevare hans Navn til sene Tider.

Man kan betjene sig af sit Talent, men man ikke betjene sig af sit Geni. Et Menneske kan have mange Talenter, men ikke mange Genier. Talentet er Tjener, Geniet er Herre. Geniet behersker det geniale Menneske; det gør

ham til Tjener for det, som hans Geni vil. I meget af det, som Andersen skrev, havde han ligesom skubbet sit Geni til Side; der var mere af hans egen villedede Konstruktion deri. Men naar Geniet tog Magten og gav ham den lykkelige Inspiration, saa var det ikke hans bevidste Bestræbelser, der var det fornemste, men det var den underlige Magt, Geniets Magt, der tog ham i sin Tjeneste og gav hans Tanker og hans Pen den Frodighed, det straalende Liv, der er det umiskendelige Vidnesbyrd om, at her er der en skabende Aand i Virksomhed, som kan sætte ny Værdier ind i Tilværelsen, hvad det blotte Talent aldrig kan. Andersens Livskamp, den, hvori han sejrede, bestod deri, at han ikke vilde nøjes med at være Talentet, fordi han var et Geni.

Andersen har selv tænkt over denne Forskel. Han forstod godt, at hans Omgivelser vilde reducere ham til at være et net Talent, at de derfor fremfor alt fordrede Beskedenhed af ham og oprørtes over det, de kaldte hans urimelige Forfængelighed. Men overfor al denne Opdragelse strittede han imod af alle Kræfter; han skulde nok vise dem, at han var mere end et net Talent, at han var et Geni. I hans sidste Roman »Lykkeper« hedder det om Helten: »Det var mer end Talent, det var Geni. — Hvorfra har han det? det er Geniet, Geniet, som fødes af Guds Naade.« Det var det, der var Andersens Hemmelighed, at han, selv under sin fortrykte Barndom og Ungdom, troede paa sit Geni. Endnu længe efter, at Eventyrene var begyndt at udkomme, kunde han skrive: »Jeg er selv for mine bedste i Danmark kun Andersen, det skikkelige Menneske, som har Talent, men tror forskrækkelig meget om sig selv, og Danmark har anderledes Størrelser; ingen hjemme er stolt af mig«. Men heroverfor satte han sin Selvbevidsthed: »Jeg er født til Digter, det føler jeg«, og det er under dette Synspunkt, at hele hans Liv former sig for ham: »Jeg er mig bevidst, hvorledes alt træder ind i mit Liv som Poesi«; men selv om Geniet for Andersen er en guddommelig Naadegave, saa føler han dog godt, at det store Maal, som Geniet sætter, den fulde Gennemførelse

af den »Mission«, den Opgave, som den geniale Naturbegavelse stiller sin Besidder, naas ikke uden Kamp og Arbejde. Andersen har ikke noget Aladdinsbegreb om Geniet. Derfor stiller han høje Krav til sig selv og kan ofte føle sig langt fra Idealet: »Stof mangler jeg ikke; tit overvældes jeg af Ideer; men jeg mægter ikke at hæve disse til mit Ideal; »Improvisatoren« og »Spillemanden« er kun Bestræbelser.« Det er altsaa dog ikke nok, at Geniet er til Stede; Geniets Inspiration maa forenes med Bevidstheden om den høje Opgave, der skal løses, og som kræver den højeste Anspændelse. Inspirationen har han beskrevet i »Ærens Tornevej«:

»Menneskeslægt! Begriber du Saligheden i et saadant Bevidsthedens Minut, denne Aandens Forstaaen af sin Mission, Øjeblikket, hvor al Sønderrivelse fra Ærens Tornevej — selv den ved egen Skyld — opløser sig i Lægedom, Sundhed, Kraft og Klarhed; Disharmonien bliver Harmoni, Menneskene ser Aabenbarelsen af Guds Naade ved den enkelte og af ham bragt dem alle.«

Altsaa Inspirationen, det geniale, maa opleves og fornemmes, men stiller tillige en Mission, der kræver Arbejde, og er derfor streng i sine Krav til dem, hvem den skænker sin høje Gave, og haard i sin Dom, naar Arbejdet forsømmes. Det er Bevidstheden om dette høje Maal og hans egen Afstand fra det, der maa gøre det betænkeligt at tale altfor stærkt om hans Forfængelighed. Det er herudfra, at man forstaaer, at naar de Stunder kommer, da Berømmelsens Bølger ligesom skyller ind over ham, og han fejrer sine store Triumfer, da føler han sig næsten beskæmmet, da er netop Ydmyghed og Taknemlighed de Følelser, der rører sig hos ham; han tager Hyldesten som en Bekræftelse af, ikke at han har naaet Maalet, men at han er paa Vejen; netop i disse lykkelige Stunder er det, som om det store Maal, hans Geni peger frem til, træder allerklarest frem og viser ham, hvor langt han endnu er fra det fuldkomne. For Andersen kræver Geniet en aldrig ophørende Stræben mod det endnu fuldkomnere; skønnest har han udtalt det, naar han siger:

»Det er ikke det tomme Navn, jeg higer efter, nej, jeg vil udtale, hvad jeg i enkelte hellige Øjeblikke selv føler, hvad ingen, ingen har udtalt, selv de største. Der ligger ligesom en hellig, sjunken Skat i mit Bryst; i Aandens stille Midnatstime kan den hæves; men endnu er det ikke lykkedes mig, og jeg kan fortvivle ved Tanken om, at det aldrig sker.«

Naar derfor Andersen idelig kommer tilbage til sine Klager over, at alle hans Omgivelser ødelægger ham med deres Kritik, piner Livet af hans Geni ved deres uforstaaende Behandling, naar han kræver, at Geniet, hvis det ikke skal gaa til Grunde, skal behandles varsomt og kærligt; og naar han hævder, at det trænger til at tilsmiles af Lykken og kun befrugtes af Mildhed og Medgang, saa maa det ikke overses, at han dermed ikke vil sige, at Geniet skal behandles som et forkælet Barn, der kræver alt af andre og intet af sig selv. Han krævede uhyre meget af sig selv; han arbejdede med sin Muse. Naar hun havde givet ham Inspirationen og Ideen, saa begyndte Arbejdet med at give Inspirationen det mest fuldkomne Udtryk. Dette Arbejde var langt større, end de fleste tænker; man kan ane det gennem mangfoldige Udtalelser i hans Breve. Men Forudsætningen for det hele er dog, at Geniet er sig selv bevidst og tror paa sig selv. Hans Barndoms og Ungdoms Prøvelser bestod i, at han »føjte Vingerne gro, uden at kunne gøre sig selv Rede for disse Følelsers Berettigelse eller at kunne bibringe andre disse Følelser«. Hans Størhed og hans Smerte bestod deri, at han »vovede at tro paa sit Snille, før nogen anden gjorde det«. Og selv om man altsaa ikke kan forlange, at hans Omgivelser straks skulde opdage Geniet, selv om Geniets Tragedie bestaar i, at de almindelige Gennemsnitsfilistre og Hverdagsmennesker ikke forstaa det, fordi de simpelthen mangler Forudsætningerne dertil, saa kan man jo nok mene, at Andersens Landsmænd gjorde hans Tragedie unødvendig lang. Naar den svenske Forfatterinde Astri Helmer siger: »I Stedet for hos den af fattig Rod komne Digter at beundre Snillets Kraft til at sprænge alle Hindringer, saa denne Kritik i Andersen kun et mer eller mindre mislykket Talent, hvis Forsøg burde nedslaas, forvrænges, grines ud eller i

bedste Fald korrigeres efter en Skolemestermaalestok, som muligvis kan passe paa Middelmaadighed, men udpiner Snillet«, saa maa man væsenlig give hende Ret, men som Forholdene laa, med Andersens mange Særheder, de naive Udslag af hans Tro paa sig selv og med hele Tidens Indstilling in mente, kan det dog vist forstaas, at man i Andegaarden til en Begyndelse ikke begreb, at det var en Svaneunge, man havde for sig. Man satte sig fast i den Tanke, at Andersen højst var et ret fordringsfuldt Talent, og man forstod ikke og vilde tilsidst, trods alt, i lange Tider ikke forstaa, at han virkelig var det store Geni, Geniet af Guds Naade.

II

H. C. Andersens Lidelse.

I Aaret 1925 udsendte Hr. Overlæge Dr. Helweg en psykologisk Studie over H. C. Andersen, hvori han søgte at bestemme Arten af H. C. Andersens Sindslidelse eller Sindssygdom, hvilke Ord man nu vil bruge. Det er en i høj Grad læseværdig Bog. Den er et glimrende Side-stykke til hans fortrinlige Studier over Grundtvigs Sindssygdom og nu ogsaa over Kierkegaard; han har med den vundet en ny Sejr for sin Videnskab, og alle disse Bøger, som vidner ikke blot om stor Grundighed, men tillige om en fin og forstaaende Bedømmelse, er tillige Vidnesbyrd om, baade hvilken Hjælp der ud fra rent lægevidenskabelige Forudsætninger kan bringes den psykologiske Videnskab, men tillige hvilket betydeligt Bidrag der herudfra kan gives til en virkelig Forstaaelse af store og i Aandslivet dybt indgribende Personligheder. Baade Religionspsykologien og Litteraturforskningen har her meget at lære.

Dr. Helweg kommer da til det Resultat, at H. C. Andersen var »en udtalt Psykopat«. Han led ikke som Grundtvig af den manio-depressive Psykose, men han betegner ham som en udtalt »asthenisk-sensitiv« Type med en Del Tilblanding af hysteriske Elementer. Han nævner saa de vigtigste Symptomer. Han peger paa hans Mathed, den Vanskelighed, han følte ved at faa Livsfunktionerne i Gang, hans bratte Stemningssvingninger, hans uhyre lette Paavirkelighed af ydre Forhold (Vejret), hans Hypokondri og nervøse Uro, hans Tilbøjelighed til Selvplageri og til at se Krænkelser i alt muligt, der til sidst næsten udviklede sig til Forrykthed, hans Tilbøjelighed til

Tvangstanker, hans seksuelle Skyhed og Summen af det altsammen: den typiske Følelse af »Insufficiens«, d. v. s. af, at han ikke kan klare de Situationer, som Livet bringer ham i.

Det er nu ikke Meningen her at ville forsøge paa at kritisere Dr. Helwegs Diagnose, den er vist i Hovedsagen rigtig nok, men jeg vilde gerne her henlede Opmærksomheden paa, at den Lidelse, der prægede hele H. C. Andersens Liv — selv om det fra en Side set var et straalende Eventyr —, det var en Lidelse af en ganske bestemt Art, en Lidelse, der vel ofte blev fremkaldt og i hvert Fald fremhjulpet af alle de enkelte Træk, som Dr. Helweg paa-viser, men som dog ikke gaar op i dem, en Lidelse som ogsaa sunde Naturer kan føres ind i, og som man altsaa ikke behøver at være udpræget Psykopat for at lide af. Men inden jeg forsøger at paavise dette, maa jeg begynde med nogle Ord om, hvad det inderste i Lidelsen overhovedet er.

Det, som Livet har lært i alt Fald mig, er dette, at det inderste i Lidelsen er Følelsen af, Bevidstheden om, at være udenfor, hvor man dog længes saa inderligt efter at være indenfor. Det er en Lidelse som den blinde at være udelukket fra Lysets Verden; det er en Lidelse som den døve at være udelukket fra Ordets og Tonernes Verden; det er en Lidelse som Krøblingen eller den vanskabte at være stillet udenfor de legemlig normale Menneskers Kreds og saaledes synlig for alle at være mærket med Lidelsesmærket. Enhver Sorg eller Skuffelse, som møder en, vil altid, naar man analyserer den, føre til dette, at det, der smertede en, var, at man blev sat udenfor. Deri bestaar den egentlige Lidelse, naar f. Eks. et Venskab brister eller et Kærlighedsforhold brydes — overalt er det dette, at man er kommet udenfor, man er aandelig sat paa Gaden. Det maa vel i det hele siges, at det er saare vanskeligt for os Mennesker at komme rigtig indenfor hos hinanden og finde den fulde Fred og Tryghed i Forholdet til andre. Og her viser, altsaa rent psykologisk, Betydningen af det religiøse Liv sig paa en ejendommelig Maade. Det,

som Fromheden her giver den enkelte, det er netop Følelsen af at være blevet lukket helt indenfor i Tilværelsens Allerinderste. Den, for hvem dette bliver til fuld Virkelighed, har deri det store Middel til at overvinde Smerten over alle de Skuffelser og Sorger, der ellers møder ham i Livet, alle de Tilfælde, hvor han ellers bliver sat udenfor. Det gælder Smerter af enhver Art, ogsaa Skammens og Angerens Smerter. Det er ikke tilfældigt, at det hedder, at »Peter gik *udenfor* og græd bitterlig«. Jeg skulde tro, at her maatte selv en religionsfornægtende Filosof kunne se Religionens umaadelige subjektive Betydning. Det religiøse Udtryk for denne sjælelige Tilstand, denne Følelse af sjælelig Ligevægt, er naturligvis Ordet Fred.

Nu vel, den Lidelse, som H. C. Andersen maatte kæmpe med, var ingen anden end den at føle sig udenfor. Det, der er Grundmomentet i al Lidelse, fortættede sig hos ham til dette: ikke at kunne finde sin sikre Plads i Samfundslivet: det var altsaa ikke en særlig psykopatisk Lidelse, men det var ganske simpelt dette, at han var udenfor, altid udenfor; det var han lige fra sin Barndom af, og naar han prøvede at komme indenfor, saa blev han altid puffet udenfor igen. Hver Gang han oplevede det, saa blev Følgen for ham en koncentreret Følelse af Bitterhed, en dyb, utrøstelig Lidelse, der kunde give sig lidenskabelige Udtryk. Og H. C. Andersens Fromhed var ikke af den Art, at den kunde give ham den afgørende Hjælp til at hæve sig over disse Skuffelser; han formaaede ikke at bringe den i en fast og sikker Forbindelse med denne sin Grundlidelse; han maatte stive sig af med sin Selvbevidsthed og sin ukuelige Vilje til at blive berømt, men derved blev Lidelsen selv ikke lindret eller udryddet af hans Sind. Den fulgte ham hele hans Liv.

Det har nu sin store Interesse her at sammenstille Goldschmidt og H. C. Andersen. Grundlidelsen var for Goldschmidt ganske den samme som for Andersen: Følelsen af at være uhjælpelig udenfor; udenfor, trods alle sine Evner, al sin Dygtighed og trods al sin inderlige Længsel

efter at maatte blive regnet som en Søn af det Folk, i hvis Midte han var født; idelig at maatte føle, hvorledes alt det udmærkede, kloge, betydningsfulde, han ydede, blot fordi det kom fra Jøden, blev skudt til Side som udansk og ladet uænsat. Hans Ord paa Skamlingsbanken, hvor han dog saa uformodet var kommet indenfor: »Jeg er en Jøde, hvad vil jeg mellem jer?« kan staa som en Overskrift over hele hans Liv. Selv om der tilsidst indtraadte en Slags Forsoning med Ploug og »Fædrelandet« og han her, i alt Fald i Øjeblikket, følte sig nationalt indenfor, optaget og anerkendt som dansk Mand trods sin Afstamning, saa var denne Følelse næppe den sejrende eller den blivende. Men Goldschmidt var uden Tvivl i Modsætning til Andersen en heltigennem kærnesund Natur. Alligevel led han under væsenlig den samme Grundlidelse som denne, og det viser sig altsaa, at H. C. Andersens Grundlidelse for saa vidt er uden væsenlig nødvendig Forbindelse med de specielle psykopatiske Træk, som Dr. Helweg med saa stor Klarhed og Dygtighed paaviser. Det var jo dog ingen sygelig Indbildning hos Andersen, at han blev sat udenfor. Jeg siger med Vilje »uden væsenlig nødvendig Forbindelse«, thi der er selvfølgelig ikke Tvivl om, at hans Særheder og Sygelighed faktisk har været i høj Grad medvirkende til at hindre ham i at naa dette »indenfor«, den fulde Optagelse og Anerkendelse fra Samfundets Side, som hans Sjæl brændte efter.

Selvfølgelig mener jeg ikke, at jeg siger noget nyt, naar jeg peger paa H. C. Andersens Følelse af at være udenfor. Man behøver jo bare at læse »Den grimme Ælling« for at vide det; og Dr. Helweg kommer i sin Bogs sidste Afsnit idelig tilbage dertil. Alligevel mener jeg, at der her trænges til en nøjere Klaring. Det, jeg vil sige, er dette, at H. C. Andersens egenlige Lidelse var ikke den direkte psykopatiske med alle de mange medfølgende Smaalidelser, og at den heller ikke var umiddelbart begrundet i noget psykopatisk. Det psykopatiske bidrog til, at hans Kamp med denne Lidelse blev saa svær. Men den egenlige

Lidelse bestod i dette, at han, der med hele sin Hu længtes efter at komme indenfor, at faa sin Trang til Ømhed, Hengivelse, Fællesskab tilfredsstillet, dog idelig paany maatte føle sig stødt tilbage, stillet udenfor. Det er en Lidelse, som kan ramme saavel gennemsunde som sygelige Naturer, ja det er, som jeg søgte at paapege, det inderste i al Lidelse. I H. C. Andersens Liv stiger den til en saa komprimeret Styrke, at det er forbavsende, at han, trods al sin Sygelighed, som i sig selv gav ham nok at kæmpe med, dog kan holde den Stangen. Det skylder han kun den Omstændighed, at han ved forskellige smaa og store Sejre kunde hævde sig overfor alle Forsøg paa at holde ham nede, og i alt Fald i sin egen Bevidsthed holde sig oppe overfor alle Afvisninger; det har Dr. Helweg ogsaa klart gjort Rede for, og han ender sin Bog med den utvivlsomt rigtige Bemærkning, at naar Andersen saaledes følte sig udenfor, saa var det en af Grundene til, at hans Digtning blev udødelig.

Kun paa to Punkter skal jeg gaa nærmere ind for at illustrere min Tankegang. Dr. Helweg minder om den Episode, da H. C. Andersen i et Brev til Edvard Collin bad ham, om de ikke skulde sige du til hinanden, hvilket Collin afslog, som Dr. Helweg siger, med en »ikke helt fyldestgørende Begrundelse«. Dr. Helweg tager, synes det mig, lidt for overlegent paa »denne Dushistorie« og fremhæver som noget mærkeligt, at Andersen ikke kunde faa denne formentlige Krænkelser ud af Hovedet og saa sent som i 1847 (seksten Aar efter) hentyder til den i sine Breve. Man maa imidlertid ikke tro, at Erindringen om denne store Skuffelse traadte tilbage hos ham efter 1847; han kommer Gang paa Gang tilbage til den, og han glemte den aldrig. Jeg vil blot minde om det Optrin fra hans Udenlandsrejse i 1861, hvorom hans unge Rejseledsager, Edvard Collins Søn Jonas, fortæller følgende: der havde som oftere været en Scene imellem dem, og da de var blevet forsonede »sagde Andersen:

Nu har jeg en Bøn til dig. Du vil nok sige du til mig. — Det vil jeg ikke saa gerne Andersen, svarede jeg; jeg har nu, siden jeg var Barn,

sagt De, og det vilde falde mig vanskeligt at forandre det. — Du maa ikke sige Nej, bad han, din Fader afslog det en Gang, og det var mig en Sorg. Dette vidste jeg den Gang intet om — og saa blev vi Dus.

Og i et af hans mest glimrende Eventyr, nemlig »Skyggen« finder vi en Efterklang af denne hans Livs store Sorg. Herover falder der imidlertid et stærkt Lys ud fra den Betragtning, jeg her har gjort gældende. Andersens Forslag var fra hans Side aabenbart et Forsøg paa i sit Forhold til Edvard Collin at komme helt indenfor. Han stod jo endnu den Gang (1831) i alle Henseender helt udenfor og følte det dybt; og dette er ikke nogen sygelig Følelse. Enhver, der en Tid af sit Liv har maattet staa i det Forhold til Mennesker, at han altid har maattet modtage, aldrig har kunnet give, vil vide, at heri kan der ligge en meget bitter Lidelse, og at det under saadanne Forhold er næsten umuligt at føle sig helt indoptaget eller paa lige Fod med dem, af hvis Velgerninger man er afhængig. Familien Collin havde støttet ham, og han var den taknemlig, skønt han selv syntes, at dens Hjælpsomhed ofte havde givet sig Former, der saarede ham og lod ham føle sig som den trods alt udenforstaaende. Saa gør han da Forsøget paa at komme helt indenfor. Men Collin afslaar det. Det var i Virkeligheden barbarisk. Andersen maatte atter føle sig som den tilbagestødte, den udstødte, den, man nok kan være venlig imod, men ikke vil stille paa lige Fod med sig — paa Afstand, kære, paa Afstand! Det var det, han altid maatte føle, selv hos Collins, det eneste Hjem, der endnu den Gang havde aabnet sig for ham. Det er ikke urimeligt at tænke sig, at der gik noget i Stykker i ham den Gang, og det er meget forstaaeligt, at det kunde blive ved at sidde i ham som et uudsletteligt Lidelsesmærke. Dertil behøves der sandelig ikke Antagelse af psykopatiske Anlæg. Sunde Mennesker, der føler dybt, hvilket man dog endnu ikke kan anse for et psykopatisk Fænomen, kan ogsaa en Gang i deres Liv blive stillet overfor dette, ligesom at sætte alt ind paa et Kort, og naar de saa taber, kan Tabet ogsaa hos dem sætte et uudsletteligt Mærke.

Dernæst vil jeg (der kunde iøvrigt nævnes meget andet)

henlede Opmærksomheden paa et af Andersens Eventyr. Dr. Helweg fremdrager i det sidste Afsnit af sin Bog meget af Andersens Produktion for dermed at belyse hans Ensomhedsfølelse, men dette nævner han ikke. Det er dog yderst betegnende, og jeg vil derfor anføre det her. Det er det Eventyr, som H. C. Andersen selv kalder Hjertesorg. Her vil han sikkert ogsaa aabenbare, hvad der var hans eget Livs store Hjertesorg. Jeg skal blot anføre de paagældende Ord. Det er, som man vil huske, Moppen, der er blevet begravet, og

»en praktisk Yngling paa 7 Aar foreslaar, at der skulde være en Udstilling af Moppens Grav, og det for alle fra Strædet; Adgangen skulde betaales med en Seleknep; det var noget, enhver Dreng havde, og som han ogsaa kunde levere for Smaapigerne; og det Forslag blev enstemmig vedtaget. Og alle Børn fra Strædet og Bagstrædet med kom og gav deres Knap; der var mange, som kom til at gaa med én Sele den Eftermiddag, men saa havde man set Moppens Grav, og det var nok saameget værd. Men *udenfor* Garvergaarden, tæt op til Laagen, dér stod en lille pjaltet Unge, saa yndig skabt, med det dejligste krølledede Haar og Øjne saa blaa og klare, at det var en Lyst; hun sagde ikke et Ord, hun græd heller ikke, men saa saa langt, hun kunde, hver Gang Laagen aabnedes. Hun ejede ikke en Knap, det vidste hun, og blev derfor sørgmodig staaende *udenfor*, stod dér, til alle havde set af, og alle var gaaet bort; da satte hun sig ned, holdt de smaa brune Hænder for Øjnene og brast i Graad; hun alene havde ikke set Moppens Grav. Det var Hjertesorg og stor, som den voksnes tit kan være det.«

Ja, her har vi klart Aabenbarelsen af H. C. Andersens Grundlidelse, dette altid at maatte staa udenfor. Det havde varet saalænge og sat sig saa dybt i hans Sind, at selv da han *kom* indenfor og blev æret og skattet og blev en hjertelig modtaget Gæst i mange udmærkede Hjem, turde han ikke fuldt ud tro derpaa og hvile trygt deri. Dertil bidrager saa ogsaa afgjort hans sygelige Sind i høj Grad. Han kunde ikke mere ret finde det Fodfæste, han hele sit Liv havde higet efter.

Endnu vil jeg til Slutning pege paa en Ting: ud fra det her fremhævede Synspunkt forstaas saa ogsaa bedre H. C. Andersens meget omtalte Forfængelighed. Man strides om, hvorvidt han var forfængelig eller ikke. Dr. Helweg erklærer, at der kan ikke være mindste Tvivl om, at han var endog i højeste Grad forfængelig og fremfører

kraftige Grunde derfor. Alligevel er der noget, der i nogen Maade kan forklare den modsatte Bedømmelse. Næmlig, i alt Fald i Begyndelsen, var H. C. Andersens Forfængelighed ikke saa meget et Maal som et Middel. Vel krævede han — og som Udfaldet viste, med god Grund — Anerkendelse for sine Evner og kunde ikke være den foruden, men først og fremmest var det dog for dermed at hævde sin fulde Ret til at være indenfor. Det var hans »quand même« overfor al Kritiken herhjemme; dermed stivede han sig af i sin Selvbevidsthed, naar han ellers havde maattet synke sammen under Vægten af at være den, man haanligt kunde overse. Se — vilde han ligesom sige til Collinjerne og sine Landsmænd i det hele — jeg er dog noget, I har ikke taalt mig forgæves. Naar han saa kunde komme dertil, at et Geni skal ikke kritiseres, men kun roses, saa er det ganske vist et mærkeligt Fejlsyn, men det er forstaaeligt, naar man tænker paa hans lange og bitre Kamp for at faa blot en Fod indenfor herhjemme. Selvfølgelig er det netop Spændingen mellem Forkastelsen udefra og hans egne lidenskabelige Fordringer paa at faa Dørene lukket op og opnaa en fuldt anerkendt Ret til en Plads paa det danske Parnas, der har løftet hans digteriske Evner til de største Højder og det stærkeste Gennembrud. Det forstod han ikke selv. Men jeg tror ikke, man viser ham Retfærdighed, naar man ikke ved tilsyneladende nok saa barnagtige Udbrud af hans »Forfængelighed« drages til Minde, at der bagved ligger dette evige »quand même«: dér kan I se, jeg *var* dog ikke den grimme Ælling, jeg var dog en Svane. Jeg havde dog den Ret, I vilde nægte mig, Retten til at være helt indenfor, helt optaget i den Kreds, der gjorde Svanereden Ære.

Men selve dette Æmne, H. C. Andersens »Forfængelighed«, kræver en langt udførligere Behandling, som senere skal følge.



III

H. C. Andersen og G. Brandes.

Forholdet mellem den gamle Eventyrdigter H. C. Andersen og den unge fremstormende Kritiker G. Brandes er saa interessant, at det nok kan fortjene en særlig Studie.

Allerede tidlig havde den unge Brandes nærmet sig H. C. Andersen, for hvis Digtergenius han, som det snart skulde vise sig, havde den fineste Forstaaelse. Vi ved saaledes, at den 26aarige Brandes, under et Besøg hos Andersen, havde hørt ham læse sit sidste Eventyr, Dryaden, op. Andersen noterer, at Brandes havde hørt det med stor Glæde: »Han syntes, det var én Støbning, fuldendt i Helhed og Enkeltheder; udtalte sig varmt.« Paa den anden Side havde ogsaa Brandes i Andersen en forstaaende Ven. Det kan vi se af en Ytring i hans første Brev til Brandes, hvor han siger: »De ved, med hvilken Glæde jeg altid har læst og læser Deres Kritik, idet jeg i den fornemmer Aand og Hjærte, ja altid lærer et og andet«, og Andersen havde længe ønsket, at Brandes vilde udtale sig om hans Arbejder. Dette Ønske skulde da ogsaa blive opfyldt paa den skønneste Maade. I Juli 1869 begyndte Brandes' glimrende Essay over Andersens Eventyr at udkomme i »Illustreret Tidende«.

Det var en Oplevelse! Hvilken storslaet Studie er dog ikke denne Brandes' Afhandling! Det er umuligt, naar man læser den, ikke at hylde det mesterlige kritiske Geni, der her giver sig til Kende. Endelig, endelig, efter de mange smaatskaarne, misforstaaede, ofte utrolig krænkende Bedømmelser, som Andersens Forfatterskab havde været Genstand for herhjemme, kom der da en Vurdering,

som paa den fineste Maade, med den dybeste Indtrængen i Andersens Eventyrverden og med den fortroligste Forstaaelse af Digterens Personlighed og Geni, gav Udtryk for den Bedømmelse, der siden i alt væsenligt er blevet staaende. Jeg ved godt, at ogsaa andre før Brandes havde gjort Forsøg paa en retfærdigere Vurdering, men dels var disse Forsøg ikke paa Højde med Æmnet, og dels var de ikke trængt igennem. Det var en Lykke for Andersen, at denne Bedømmelse kom frem i hans Levetid; han var dybt taknemlig for denne ømme Forstaaelse: hans store Iagttagelsesevne, hans glimrende Fortællekunst, hans spillende Vid — alt blev her for første Gang demonstreret, saa at sige, og vurderet efter dets virkelige, enestaaende Værdi.

Fortrinligt skildres Andersens Evne til at skrive for Børn. Barnet drømmer, taler gennem ham. Andersen har i højeste Maal ejet netop den Fantasi, der behersker Eventyret: »Det er en Fantasi, der ikke trænger langt ind i Tingenes Kerne, den sysler med Smaating; den øjner de grove Fejl, ikke de store; den træffer, men ikke dybt; den rammer, men ikke blodigt; den flyver som et bevinget Insekt fra Sted til Sted, dvælende paa de mest udsatte Punkter, og den spinder som et kløgtigt Insekt sit fine Spind fra mange Udgangspunkter sammen til et Hele.« Hvor er det glimrende og træffende sagt! Hvor fint er det ikke lykkedes ham at tegne Andersen under hans Arbejde; vi ser ham ganske tydelig i Færd med at digte Historien om Kejserens nye Klæder efter et spansk Forbillede; vi kan følge, hvorledes han omdigter en af sine egne Fortællinger »Dødningen« til Eventyret »Rejsekammeraten«, og vi er Vidner til hans Sprogs Frigørelse fra den »snuslærde Vindighed« til hans eget Sprog, dette vidunderlige H. C. Andersenske Sprog, som kun han kan tale. Og Brandes viser os, hvorledes Andersen fandt ind til det almenmenneskelige, til det elementære i Menneskenaturen, hvorledes han naaede ned til det Lag, der ligger dybest i alle Folk og i alle Lande; dette er den simple Forklaring af den Kendsgerning, at Andersen alene blandt alle vore

Digtere har faaet en evropæisk, ja, langt mere end evropæisk Udbredelse. Grunden var visselig ikke den, at han, som man ondsksfuldt sagde, selv rejste rundt og sørgede for sin Berømmelse. Hvor fortrinlig er ikke ogsaa hans Bemærkning om Forholdet mellem Ingemanns Romaner og Andersens Eventyr, at nemlig de første er skrevne for voksne Mennesker, men Nationens sunde Sans har langsomt ladet dem synke, indtil de fandt deres naturlige Publikum mellem ti og tolv, medens det er gaaet ganske omvendt med Eventyrene, idet disse vel fra først af blev skrevet for Børn, af hvilke de stadig læses, men samtidig er de steget op til de voksne og er af dem blevet lyst i Kuld og Køn. Det er det elementære, det ubevidste og det, der dukker op af det ubevidste, der er Andersens Kongerige; deraf kommer den rige Frodighed og det strømmende Liv, som træder os i Møde i Eventyrene; thi det ubevidste er vort Væsens Grundsum og vor Styrkes Kilde; derfor er det foruden Barnets Verden særlig Dyrene og Planterne, som Andersen kender. Hvor forbavsende var dog ikke Kierkegaards Dom, at Andersen ikke kunde skildre Børn! Ja, selv vore største Aander har om Andersen kunnet sige de mest ubegribelige Ting.

Da Brandes havde skrevet sin Artikel, satte han sig ned og skrev, Dagen før den første Del af den forelaa trykt i »Illustreret Tidende« (d. 10. Juli), følgende ret besynderlige Brev til Andersen:

Kære Hr. Etatsraad!

De er den Skribent af alle, som har gjort Kritiken mest Uret, understøttet alle vulgære Fordomme imod den, bragt den i Ringeagt og Vanry.

For mig er Kritiken en Videnskab og en Lidenskab, og jeg indbilder mig naturligvis som alle Mennesker, at alle andre maa kunne se det fortræffelige i min Métier.

Jeg har i »Ill. Tid.« for i Morgen begyndt en lille Række Artikler om Deres Eventyr. Jeg beder Dem ikke bedømme dem, førend De har læst dem tilende, og, hvis De ser, at jeg ikke har hævnnet mig paa Dem for Deres mange onde Ord om Kritiken, tro en Smule godt om den æstetiske Videnskab og ikke glemme den Godhed, De tidligere har vist

Deres meget ærbødige og hjærteligst hengivne Kritikus

G. Brandes.

Andersen var imidlertid selv blevet opmærksom paa Brandes' Afhandling. Brandes havde nemlig sendt Brevet til Andersens tidligere Adresse paa Kongens Nytorv, men Andersen opholdt sig paa den Tid paa Basnæs. Her saa han tilfældig »Ill. Tid.« og var straks klar over, at Artiklen var af Brandes, skønt Brandes ikke havde sat sit Navn under, men kun et Mærke, som han den Gang brugte. Allerede Dagen efter skriver han til Fru Henriques: »De læste vel i Gaar i »Ill. Tid.« den velvillige, godt skrevne Artikel om »Andersens Eventyr«; efter Skrivemaade og Mærket nedenunder synes den at være af Brandes.«

Men saa fik han altsaa Brevet, og den højst mærkelige Anklage, der her uden nogen Forberedelse eller noget Forbehold blev rettet imod ham, bragte ham i stærkt Op-rør. I sin Dagbog skriver han:

»Hvis Indledningen ikke er Skemt, da er den en stor Usandhed, den fyldte min Tanke; jeg skulde være den groveste af alle Skribenter mod Kritiken, som jeg har taalt og tiet til! Ikke i rolig Stemning.«

Men Brandes' Brev maatte jo besvares; han skrev da et Svar og gik selv hen med det til Brandes' Bopæl, men traf ham ikke hjemme, og det gik med flere følgende Besøg paa samme Maade. Af dette meget smukke Brev skal her gengives følgende:

Efter at have forklaret, hvorledes han først sent fik Brandes' Brev, fortsætter han saaledes: »Jeg var ganske alene hjemme i Søndags (altsaa paa Basnæs). Ud paa Eftermiddagen saa jeg tilfældigvis »Ill. Tid.« og læste hvad der stod om »Andersens Eventyr«. Jeg blev glad ved at se Deres Mærke derunder, idet jeg længe har ønsket, at De udtalte Dem om et eller andet af mine Arbejder; De ved, med hvilken Glæde jeg altid har læst og læser Deres Kritik, idet jeg i den fornemmer Aand og Tanke, ja, altid lærer et og andet. Dette har jeg nok ogsaa udtalt for Dem. De har med Kløgt og Ungdommens Inderlighed set lige ind i Hjærtetunden hos mine smaa, aandelige Børn, og jeg følte under Læsningen en Glæde, som jeg ønsker, maa af Gud blive Dem gengældt. Deres Udtalelse om min Maade at fortælle paa er saa rigtig og betydende fremsat, at jeg i Gaar i et Brev til min Forlægger i New York omtalte samme og lovede ham de omtalte Numre tilsendte i Krydsbaand.

I Aftes, som sagt, modtog jeg Deres Skrivelse; ogsaa hjertelig Tak for den. Dog maa jeg med Hensyn til dens Begyndelse sige, at jeg antager, at denne er Skæmt og ikke Alvor. Ingen er mere end jeg, i en tidligere Tid, blevet haardt og skaanselsløst behandlet af, hvad man

kalder Kritik; den gjorde alt for at ødelægge mig; jeg tav og led. Hvorledes har ikke Heiberg, Hertz og Paludan-Müller bidt fra sig ved Angreb, hvor man dog viste dem Agtelse? Hauch roste mig en Gang for det Taalmod, hvormed jeg tav. Hvor uretfærdigt og ondt var ikke »Maanedsskrift for Litteratur« mod mig. — — — Hvor tit sagde ikke min eneste opmuntrende Ven H. C. Ørsted: »Man er i højeste Grad uretfærdig mod Dem, og det er forbavsende, hvorlænge det varer ved; men jeg har den fulde Forvisning, at der vil komme en Tid, der udtaler sig ganske anderledes, og at De vil blive tilfreds med Kritiken i Hjemmet, som De nu kan være det med den fra Udlandet.« Den Tid er kommen. Den unge Slægt gør godt, hvad den ældre forbrød, og De, kære Ven, er imellem de unge Mænd, jeg skatter og sætter Pris paa. Den tomme, slette, ondsksfulde Kritik har jeg slaaet til for dens Bjæf, og det vil jeg endnu gøre; gammel Regning maa afbetales; men naar De læser »Mit Livs Eventyr«, saa vil De se, med hvilken Taknemmelighed jeg erkender og bevarer hver mild Dom, hver Opmuntring. Mit Hjærte er ikke snævret for Taknemmelighed.

Vi vil en Dag tale sammen om alt, hvad jeg her har berørt, men nu først og fremmest vil jeg takke Dem for det Hjærtelag og de Aandens Øjne, hvormed De læser mig, det Lys, De for mange lader falde over mine Digtinge. De tager ikke Digterens Arbejde for ved dette at belyse Deres egen Aandrighed og Overlegenhed, men for at glæde Dem og andre over det skønne deri og saa pille et og andet vissent Blad bort, som ikke skal være der, men hører med i Menneskenes Værker.

Jeg glæder mig særdeles til at læse Afhandlingen i dens Helhed og vil senere tale med Dem om et og andet. Gud give Dem Fremtid, som han har givet Dem rige, lykkelige Evner.

Deres Ven

Andersen.

Det var som sagt en besynderlig Idé hos Brandes at give Andersen Hovedskylden for, at den danske Kritik var kommen i Vanry! Skylden maatte dog virkelig søges hos Kritiken selv, der netop ved sin Behandling af Andersen havde konstateret sin mageløse Uduelighed, og ikke hos den af en ubillig og impotent Kritik mishandlede Digter. Han kan jo da ikke gøre for, at Kritiken herhjemme indtog et lavt Standpunkt; naar han tager Stilling til den Kritik, der rammer ham, kan man virkelig ikke forlange mere. Men Brandes lod sig naturligvis ikke sige, og svarede Andersen med følgende meget karakteristiske Skrivelse:

»Hvad jeg skrev om Deres Forhold til Kritiken, var vistnok Alvor; men jeg holder ikke mindre af Dem derfor. De har skadet en Kritikers — allerede i Forvejen noksom vanskelige Stilling her i dette lidet udviklede Land — overordentligt; De har bidraget Deres til at udbrede den Mening, at Avind er hans Inspiration, og at han gaar med et

Mavebælte af Slinger. Jeg indrømmer ikke, at De i Deres Eventyr (!) har gjort nogen klar Forskel paa slet og god Kritik. Kritikeren er for Dem »Ræsonnøren«, den ufrugtbare og unyttige Kritikrakler. Der gives jo dog imidlertid baade en historisk og filosofisk, æstetisk Videnskab, som ikke kan gøre for, at saamangen Smører og Pralhans roser sig af dens Muses Gunst, skønt han aldrig har løst hendes Bælte. Den æstetiske Kritikers sande Inspiration er den bøjelige Sympati, hvormed han vekselvis identificerer sig med de forskelligste Aander og de forskellige Landes Aand. I Kraft af denne Sympati forsøger han at genføle alle de Følelser, der har ligget til Grund for Litteraturens Værker. En Kritiker er et Menneske, der forstaar at læse, og som lærer andre at læse. Det er en Fremhævelse heraf, jeg savner i Deres af mig saa højtskattede Værker. De staar paa en Plads i Litteraturen, fra hvilken hvert Ord vækker tusindfold Ekko. At De selv har lidt under en flov og uretfærdig Kritik, véd jeg vel; jeg selv som — det véd Himlen — i ingen anden Henseende sammenligner mig med Dem, har lidt under en lignende, og jeg vil ved min udprægede Retning som Fritænker fremdeles komme til at møde mere Modstand, end De nogensinde har mødt eller kunnet møde (!). Men det forekommer mig, at De i Bitterheden over, hvad der er vederfaret Dem personlig, har gjort en hel Videnskabs Dyrkere Uret. Derfor skrev jeg, som jeg skrev. Jeg indrømmer vel, at De har gjort en Forskel mellem nedsættende og milde Domme; men det synes mig ej, De har draget Linien rigtig. Der er kun én Linie: den mellem sande og falske, alvorlige og ondskabsfulde Domme, og denne sidste Sondring forevæksler Publikum — især støttet af en stor Avtoritet — kun altfor hyppig med den første.

Dog her er min Haand; intet er jeg længere fra end at bære Nag til Dem (!), hvem jeg skylder en sand aandelig Berigelse. Jeg har villet bidrage min lille Skærv til, at Folk kan faa Øjnene op for, hvad Danmark har i Dem. Lykkes det mig, er jeg vel fornøjet. Endnu en Gang Tak; Tak især, fordi De ønsker mig en Fremtid. Jeg, som kender mine Evner, véd, at den hverken bliver stor eller glimrende; men jeg vilde gerne, at den skulde blive til nogen Nytte for vor Litteratur, saa jeg ikke rent forsvandt uden at sætte mig et Spor.

Deres hengivne

Georg Brandes.

Dette Svar viser, forekommer det mig, kun yderligere den fuldkomne Uholdbarhed af Brandes' Beskyldning. Han maa gribe til at anke over, at Andersen ikke »i sine Eventyr« tog sig den Opgave paa at dele Sol og Vind lige mellem den gode og den daarlige Kritik! At stille den Fordring til Eventyrdigteren, at han just her skulde tænke paa, saa at sige, at give Godtfolk et Slags Kursus i teoretisk Æstetik, viser jo tilfulde, at han her har vovet sig for langt ud. Og denne Gestus, at han dog naadigst vil række Andersen Haanden og ikke bære Nag til ham, virker saare

anstrengt, næsten lidt latterligt. Det manglede bare, at den 27aarige Begynder skulde mene sig forurettet af Andersen, fordi denne ikke tilstrækkelig har gjort opmærksom paa den gode Kritiks Fortræffelighed! Andersen kunde jo blot have svaret, at hvis han i sin Tid, i Fyrrerne, havde faaet en saadan Kritik som den, Brandes nu havde leveret, saa havde han sagtens ogsaa talt anderledes om Kritiken. Man undres saa meget mere, som Brandes selv en Gang har betegnet Andersen som det jagede Dyr i den danske Litteratur. Og Andersen viger da heldigvis heller ikke en Tomme; han fastholder i en ny Skrivelse sin bestemte Afvisning af Brandes' Angreb, men samtidig viser Brevet, at han forstaaer, at Brandes holder af ham, og at han skylder ham stor Tak for hans glimrende og med saa dybtgaaende Forstaaelse skrevne Bedømmelse. Hans ypperlige Svar (af 21. Juli) lyder saaledes:

Kære Ven!

Tak for Deres Brev og den hjertelige Udtalelse deri. Men jeg er lige nær; jeg kan med bedste Villie ikke indse, at De har Ret; ja, jeg er endogsaa forundret over, at De, med Deres klare, omfattende Blik, kan se og sige, at De ser saaledes. I Tankerne gennemgik jeg Rækken af mine Eventyr og finder, hvad der ogsaa kun kan være naturligt, at efter at jeg i en tidligere Tid er blevet blodigt traadt paa og forurettet af Bornethed, Ondskab og Uvidenhed, jeg endelig igen har slaaet fra mig; men det er kun den Slags Kritik, jeg har givet Munddask. I Eventyret »Et Blad fra Himlen«, ligesom i »Den grimme Ælling« er der en Afspjeling af mit eget Liv; i Historien »Noget« er det den af de fem Brødre, der, blottet for al Begavelse, — han kan ikke engang lave en Mursten — træder op som Dommer, jeg stiller i hans Afmagt udenfor Himlens Port. Beslægtet hermed er et af mine i dette Foraar skrevne Eventyr: »Hvad man kan hitte paa«; det hører, siger man, til det skrappeste, men bedste; De kender det ikke, uagtet det alt er trykt paa engelsk og udkommet i Amerika; til det kan De altsaa heller ikke sige. Sig mig derfor, kære, begavede, fortræffelige Ven, hvor er det, jeg har handlet med »stor Uret« mod Kritik i det hele taget? Det er jo ene og alene de slette, utilladelige Optrædere, jeg søger at jage ud af Templet, og det synes jeg næsten, at de af Gud kaldede Dommere maa sige mig Tak for. Med hvilken Glæde dog har jeg altid fulgt den, der aabnede end mere mine Øjne for det skønne. Det var det, som straks drog mig til Dem; thi jeg følte og fornå, at De gik med Kærlighed til Deres Kald, saa med Hjærtets og Forstandens Øjne, var som en god Læge for mange. Gud lade Dem i Deres Udvikling blive det samme Væsen, De nu er, og De vil være den gode Gartner i Litteraturens Have. Det omtalte Eventyr »Hvad man kan hitte paa« har jeg

ved hvert forgæves Besøg hos Dem bragt med. Jeg troede, at da det hører til det bedre, vilde De have Glæde deraf; men nu kommer jeg jo i Forlegenhed ved at vise Dem noget skrevet, hvorom vor Opfattelse er saa forskellig. Dog, det klares nok. Tak for Deres venlige Sind mod mig. Det er, som De ved, den 6te September 50 Aar siden jeg som en Dreng kom til København; der ligger en Del bittert, men uendelig mere godt og velsignet for mig i den Tidsrække. Jeg er kommen fra Skygge ind i Solskin, og af fuldt Hjærte siger jeg Dem, at Deres gennemtænkte, hjærtefulde Afhandling over »Eventyrene« er for mig en varm Solstraale. Sig mig saa ved Lejlighed min Blodskyld mod »ærlig og sund Kritik«.

Deres hjærte ligt hengivne

H. C. Andersen.

Dette Brev blev skrevet, inden Slutningen af Brandes' Artikel forelaa trykt. Brandes ses ikke at have svaret derpaa; ligeledes synes han ikke at have opsøgt Andersen personlig; derimod hører vi, at den gamle Digter har maattet søge den unge Kritiker flere Gange forgæves. Saa skriver da Andersen, efter at have læst det sidste Stykke af Brandes' Afhandling, sit tredje og sidste Brev til Brandes. Dette sidste Stykke indeholdt ved Siden af megen fortsat Anerkendelse tillige enkelte ret skarpe kritiske Bemærkninger; saaledes bedømmer Brandes her i al Korthed ogsaa Andersens Forfatterskab paa de øvrige Litteratur-omraader: Romanen, Skuespillet, Rejsebeskrivelsen og Lyriken. Særlig paa dette sidste Omraade sættes Andersens Produktion ret lavt. I Omtalen af »Mit Livs Eventyr« bemærker saaledes Brandes, at

»hvad man med Rette kan bebrejde hans »Mit Livs Eventyr« er ikke saa meget, at Forfatteren er saa sysselsat med sin private Personlighed, thi dette er her ganske naturligt, men at denne Personlighed næsten aldrig er sysselsat med noget større end sig selv, aldrig gaar op i nogen Ide, aldrig er rent befriet fra Jeget. Revolutionen 1848 kommer i denne Bog som en Nysen; man bliver ganske forundret ved at mindes om, at der er en Verden til udenfor Forfatteren.«

Dette er jo meget skarpt sagt, og Andersen har sikkert vredet sig noget under Læsningen af denne Udtalelse. Men han optog det altsammen meget beskedent og taalmodigt, som man vil se af hans Brev (af 28. Juli); selv den haarde Dom, at Andersen aldrig syntes sysselsat med noget større

end sig selv, møder han ikke her (nok andensteds) med nogen skarp Tilbagevisning. Han skriver 28. Juli følgende:

Kære Hr. Brandes!

Igaar læste jeg Slutningen af Deres velskrevne, interessante Afhandling; hjærtelig Tak for den. De har kastet et gunstigt og klart Lys over disse Digtninge, og mange Læsere vil herved faa bedre Syn paa samme. Man fornemmer, at De har skrevet det hele med Kærlighed for Sagen, og derfor er jeg Dem hengiven og taknemlig. At jeg kan have et og andet at bemærke, vil De finde rimeligt, og De misforstaar mig vel ikke, naar jeg berører dette. I et saa fyldigt Billede, som det, De har givet, og hvor det for de fleste ser ud, som om næsten alle Eventyr er fremdragne, mere eller mindre, savner jeg et Par, som jeg giver særlig Betydning, saaledes »Den lille Pige med Svovlstikkerne« og »I Børnestuen«, endeligt to af de, antager jeg, dybeste af alle mine Eventyr: »Anne Lisbeth« og »Pigen, som traadte paa Brødet«. Det har undret mig, at De ikke har nævnt »Dryaden«, hvori hele det materielle i vor Tid afvindes sin Poesi. [Andersen havde jo selv læst dette Eventyr for Georg Brandes]. Et for sin Danskhed og fra Sprogets Side betydende Stykke er vistnok »Valdemar Daa«. De forstaar mig: det er ingen Anke, men en Opfattelse fra min Side, jeg ønskede at udtale mig om for Dem, der med saadan Kærlighed og Dygtighed belyser mit Talent i denne Retning. Hvad De skriver om mig som Romanforfatter og dramatisk Digter, har De vistnok Ret i, men som Lyriker, gaar De mig ikke dør lidt let forbi? Et Fortrin har jeg her, som De ikke nævner, det: at kunne i faa Strofer sige en hel Del, som Folk finder betegnende. [Han tager saa Afstand fra en Udtalelse af Brandes om de Heibergske Vaudeviller, som Andersen aabenbart ikke er synderlig begejstret for; han kan ikke i dem se nogen ny ejendommelig Digtart]. Dog her kommer jeg bort fra, hvad jeg vilde skrive om; slikt kan gemmes, til vi mødes. I Dag har jeg kun at bringe Dem min inderlige Tak for, hvad De har givet med Kløgtens Klarhed og med varmt Hjærte. Naar De en Gang læser den nu skrevne Fortsættelse af »Mit Livs Eventyr«, vil De se mig paa et andet Stadium, end De, vist med Rette, har belyst mig i under tidligere Tidsbegivenheder, hvor jeg levede, om ikke ganske i »Jeg«ets, saa dog i Digtningens Verden. Min nyeste Historie, ligesom Eventyret: »Hvad man kan hitte paa«, længes jeg efter, at De skal høre. Ivilke Timer paa Dagen er De bedst at træffe?

Deres taknemligt hengivne Ven

H. C. Andersen.

Naturligvis kunde Brandes ikke i sin Afhandling paa den begrænsede Plads behandle alle Andersens Eventyr. Man kan dog forstaa, at Andersen savnede en Omtale af »Valdemar Daa og hans Døtre«, som vistnok er den af Andersens Digtninge, han har arbejdet allermest med, og som ogsaa under hans Hænder formede sig til et Mester-

værk. Og naar Brandes ikke rørte ved Historier som »Anne Lisbeth« og »Pigen, som traadte paa Brødet«, saa kan det muligvis have sin Grund i, at Grundtanken i disse Historier, Synden og dens uundgaaelige Følger i Anger og Nød, ikke særlig laa for Brandes' Stemme. Men i Sandhed beundringsværdig er hans Behandling af mange af Eventyrene som f. Eks. »Hyrdinden og Skorstensfejeren«, »Skyggen« og »Klokken«, det Eventyr, Brandes sætter højest og med hvis Omtale han ender sin rige Afhandling, og andre. Særlig vil jeg dog, inden jeg fortæller videre om de to Mænds personlige Møde, gaa nærmere ind paa Brandes' Behandling af et enkelt Eventyr, nemlig »Den grimme Ælling«.

Dette herlige, udødelige Eventyr, som ved sin Fremkomst mere end noget andet af Digterens Værker aabnede hans danske Samtids Øjne for hans Betydning, er ogsaa Brandes nærmest vildt begejstret for, indtil han kommer til dets Slutning, da Ællingen virkelig bliver til en Svane. Saa udbryder han:

»Og nu Svanen, det ædle kongelige Dyr i den mesterlige, om saa blot for Kattens og Hønenes Skyld aldrig nok beundrede »Grimme Ælling«, hvorledes ender den? Ak, som et Husdyr! Her er et af de Punkter, man har vanskeligt ved at tilgive den store Forfatter. O, Digter! føler man sig fristet til at udbryde; naar du allerede har haft en saadan Tanke, undfanget og udført et saadant Digt, hvor kan da din Begejstring, din Stolthed nænne at lade Svanen ende saaledes? Lad den dø, om saa skal være; det er tragisk og stort. Lad den løfte sine Vinger, flyve i Jubel over sin Skønhed og Styrke bort gennem Luften. Lad den dale ned i en ensom og dejlig Skovsø. Det er frit og skønt. Men ikke dette: »I Haven kom der nogle smaa Børn, der kastede Brød og Korn ud i Vandet, og de gamle Svaner nejede for den.« Lad dem nej, men lad det ikke glemmes, at der er noget, som er mere værd end alle gamle Svaners og Ænders Anerkendelse, mere værd end at faa Brødkrummer og Kage som Havefugl, den stille [stolte?] Sejlads og den frie Flugt.«

Saa vidt Brandes. Jeg gad nok vidst, hvad Andersen har sagt til denne Bedømmelse af Slutningen paa hans herligste Eventyr! Det lyder jo saa fikst og slaaende, og dog maa man være glad ved, at det ikke blev Brandes forundt at sætte denne Slutning paa, thi han havde da ganske ødelagt Eventyret; han havde nemlig da sluppet Digterens klare

Idé. Det er jo i det hele mærkeligt med Brandes; naar han er allerbedst i Gang med sin fineste Analyse, hvor han ganske selv forsvinder bag det Stof, han skal klare for os, saa kan det ske, at han pludselig selv stikker Hovedet frem og øser sin Moral ud over vore syndige Hoveder: Kritikerens bliver Agitator. Dette Eventyr er aldeles ikke anlagt paa at ende tragisk. Ideen er den, at den skammelig og ufortjent mishandlede omsider faar den Anerkendelse, som han i Følge sit Væsen har Ret til at kræve. Der kunde selvfølgelig godt skrives et Eventyr om det store Geni, der har nok i sig selv og sejler i stolt Flugt over sine ond-sindede Kritikerses smaalige Misundelse og Forfølgelse. Men naar det skal puttes ind i »Den grimme Ælling«, saa ødelægger det ganske Tegningen. Det Eventyr, som begyndte mellem Ænderne, er absolut anlagt paa at ende mellem Svanerne og ikke i en ensom, dejlig Skovsø. Andersens grimme Ælling har absolut intet at gøre med den Svane, hvorom Ibsen i sit mærkelige Digt sang: »Du sang i Døden, du var dog en Svane!« Nej, her venter vi netop alle paa det Øjeblik, da efter al Miskendelse og Forfølgelse omsider Triumfen skal komme, den nemlig, at de kongelige Fugle skal hilse dybt paa den miskendte Fugl, fordi de ser, at den ikke er noget grimt og foragteligt Dyr, men mer end deres Lige; Andersen havde jo ofte drømt Josefs Drøm, at Aksene, ogsaa »de Kristianshavnske« d. v. s. den Heibergske Kreds, skulde komme og bøje sig for ham. Det er den Drøm, der opfyldes for den grimme Ælling. Først kommer Børnene og saa de voksne, og alle frydes de ved Svanen, saaledes som det tilsidst gik Andersen selv. Det er det, han vil sige os, og saa kan Brandes gerne fortælle os, at hvis det var *ham*, saa var han fløjet langt væk i stolt og overlegen Ensomhed og havde gengældt Foragt med Foragt; det kommer blot ikke det Eventyr ved, som han her havde sat sig for at analysere.

Men den egentlige og helt igennem glimrende Analyse kom da ogsaa først langt senere, i en Afhandling fra Aar 1900. Her taler han ikke mere om, at Svanen skulde have fløjet sin Vej i stolt Ensomhed; her er Slutningsscenen

rigtigt og smukt opfattet. Idet Andersen, siger Brandes, lader Ællingen bøje sit Hoved ned mod Vandet, opnaar han med et Slag en dobbelt Virkning. Ællingen opdager, at den ikke længer er kluntet og styg, men selv en Svane, og den oplever, at de gamle Svaner nejer sig for den. — Ja, det er netop det, der nødvendig maa endes med. Heller ikke her kan dog Brandes undlade at udtale sig imod, at den unge Svane bliver »mæsket«, som han kalder det, af Børnene med Brød og Kager og ser deri endnu et Udtryk for Andersens Trang til Forkælelse. Men nu er det dog kun blevet til »en lille Plet, der ikke forstyrrer mere end en Malers Signatur i Hjørnet af hans Maleri«. Dette lader sig endda høre. Men for Andersen selv er disse Brødkrummer og Kager utvivlsomt ikke tænkt som en Mæskelse, men kun som en barnlig Form for den Tribut, der skyldes den kongelige Fugl.

Men saa kommer da den Dag, da Digteren omsider finder Kritikerne hjemme og de nu ret skal tale ud med hinanden. Den gamle H. C. Andersen og den unge Brandes! En underlig Sammenstilling! Trods al Forskel i Livsanskuelse, trods den Modsætning, der laa i, at den ene var anlagt paa Harmoni, den anden paa Kamp, var der dog ogsaa Berøringspunkter: de var begge meget følsomme, nervøse, fintmærkende Naturer; hvad den ene skabte ud af sin rige Fantasi og sin inderlige Samføtelse med den en Gang givne Verden, det kunde den anden med sin altfavnende Modtagelighed optage i sig og genspejle i straalende Billeder med klare Konturer. Heldigvis har Brandes fortalt lidt om den Omgang med den store Digter, som nu fulgte. Han giver et lille Billede af Andersens vindende og elskværdige Optræden i Selskabslivet; han mindes med Taknemlighed, hvorledes Andersen en Gang kom ham til Hjælp i et Selskab, hvor han slog løs paa den Gang beundrede Digter *Scribe*. Men allerfornøjeligst er dog følgende lille Interiør, som passer ganske paa det Møde, hvorom vi nu skal høre:

»Mest vindende var han dog, naar han en Gang imellem gjorde mig et Besøg i det latterligt lille og meget højtliggende Værelse, jeg da beboede. Han traadte ind, satte sig paa den trange, læderbetrukne Puf, som var alt, hvad jeg kunde byde ham, skævede til Vinduet, hvor omhyggelig det end var lukket, flyttede sig i sin Angst for Træk lidt bort fra det og tog et Haandskrift op af Brystlommen. Dog inden han begyndte at læse, forberedte han med nogle indledende Ord sin Tilhører paa, hvad der var i Vente; han havde allerede læst denne Historie for to eller tre Personer, just ikke af de ringeste i Danmark, og de havde været ganske henrykte derover, *Gade* havde sagt, at *Andersen* aldrig i sit Liv havde gjort noget bedre, og Professor *Rasmus Nielsen* havde sagt: fortræffeligt, fortræffeligt, hele Tiden. En ungdommelig Tilhører indsaa paa *Forhaand*, at der umuligt kunde være andet for ham at gøre end at knuse en *Taare* og i *Tavshed* trykke *Digterens* Haand. Men hvor han læste! Man tro blot ikke, at han gjorde sig mindre Umage i den lille Stue, hvor han med sit store Legeme og sine store Bevægelser næppe havde Plads til at røre sig, end naar han forelæste i en eller anden Festsal. Han gjorde sit allerbedste, og han var villig til at indlade sig paa Drøftelse af manges Enkelthed, forudsat at man var glad og taknemlig for Helheden.«

Det varede naturligvis ikke længe, inden det Møde mellem *Andersen* og *Brandes*, som det her drejer sig om, fandt Sted. Vi kan ogsaa fastslaa, hvad det var for en »nyeste Historie«, som han altsaa foruden »Hvad vi kan hitte paa« læste for *Brandes*. Besøget maa have ligget i Dagene fra den 27. til den 29. Juli, og den Historie, han læste, var aabenbart »*Hønsegrethes Historie*«. Begge Dele kan vi se deraf, at han den 30. Juli skrev et Brev til Fru *Henriques*, hvori han fortæller om denne Historie, at han havde læst den for Professor *Høedt*, der syntes meget tilfreds med den, og saa fortsætter: »Hr. *Brandes* har jeg ogsaa læst den for, og han udtalte sig varmt og fandt den saa forskellig fra alle de Historier, jeg tidligere har skrevet.«

Her sidder de da, de to: den gamle H. C. *Andersen*, som med barnlig Glæde læser sine Frembringelser højt, og den unge *Brandes*, der overfor ham virker som den ikke just gamle, thi saadan virkede *Brandes* aldrig, selv ikke i sin Alderdom, men som den livserfarne, der allerede har gennemvandet alle Aandslivets Højder og Dybder. Og hvad taler de saa om? Ja, vi faar en lille Prøve. *Brandes* havde, som vi saa, bebrejdet *Andersen*, at han skar al Kritik over én Kam, baade den fjendtlig sindede og den upartiske, og havde dertil føjet den Bemærkning, at han, *Brandes*, havde

ogsaa lidt under fjendtlighedsindet Kritik og vilde komme til at døje mere Modstand end Andersen nogensinde havde mødt eller kunnet møde. Saa kommer Andersen; han gennemgaar med Brandes næsten hele sit Forfatterskab, og til Slut siger han saa uden Overgang, men med Hensyn paa Brandes' Ord i Brevet og paa den varmeste Maade: »Hav det nu godt, og hvis De skulde møde en Styrtesø, saa sæt Ryggen imod!«

Ja, her sidder de altsaa, de to store miskendte Genier! Den gamle Andersen, Proletarbarnet, som man nu vilde sige, som har faaet sit hele Liv forbitret af en ondsindet, smaatskaaret, dumt overlegen Bedømmelse, baade af sin Person og sit Forfatterskab, og saa den unge fremstormende Omstyrter, der koket tager Forskud paa alt det, han skal til at døje. Men Brandes tager dog her mærkelig fejl. Han var ikke mindre ømskindet overfor Kritik og Modstand end Andersen. Men den Modstand, der mødte ham, var dog ikke paa langt nær saa pinagtig, saa forknyttende og forbitrende som den, Andersen var ude for herhjemme næsten hele sit Liv. Andersen var en stille Digternatur, der ikke vilde gøre en Kat Fortræd, men blot vilde have Lov til at leve og digte; Brandes var den revolutionære Aand, der vilde omforme og omstyrte paa alle overleverede Aandsformers Omraade. At den sidste maatte møde Modstand, var selvfølgelig. Men Brandes har sandelig ikke altid fulgt Andersens Raad om bare at sætte Ryggen imod; han har nærmest været krænket og fornærmet over, at man ikke straks bøjede sig i Støvet for Profeten, som om det kunde ventes, at de, der blev angrebne, ja gennemhaanede af den fremstormende Kritiker, skulde falde ham om Halsen til Tak! Brandes fik saamænd sin gode Part af Virak og Verdensry, men uendelig langt bitrere maatte den Forfølgelse og Miskendelse virke, som Andersen herhjemme saa længe maatte lide under, ja, som i Grunden aldrig helt ophørte, og som tog fat igen efter hans Død i Erik Bøghs Pjat i »Dit og Dat«. Hvorfor optraadte ikke Brandes selv som den vilde Svane, der flyver sin stolte Flugt uden at bekymre sig om de snadrende

Ænder i Gadekæret dernede? Den Rolle vilde klædt ham bedre end at klynke over alt det, han maatte døje.

Paa et enkelt Punkt i hin udmærkede Afhandling greb Brandes dog aabenbart fejl, nemlig dèr, hvor han taler om Andersen som lyrisk Digter. Han er nær ved at bebrejde ham, at han overhovedet har skrevet Digte: hans Prosa, siger han, har Fantasi, ubunden Følelse, Rytmik og Melodi; hvorfor gaar han da over Aaen for at hente Vand? Denne affejende Bedømmelse gjorde aabenbart Andersen ondt, og ved hint Besøg hos Brandes fortæller denne da ogsaa, at Andersen »paa sin rørende og beskedne Maade« sagde til ham: »De synes vist ikke om mine Digte. Jeg ved jo ogsaa selv, at jeg egentlig ikke er lyrisk Digter, men finder De dog ikke, at der er nogle, der er gode?« Og han nævnte et Par Stykker. Vi faar ikke at vide, hvad Brandes sagde hertil, men det manglede min sandten bare, at man skulde slaa en Streg over Andersens lyriske Digtning! Ligesom han allerførst, endnu som Skoledreng, slog igennem med et lyrisk Digt: »Det døende Barn«, saaledes har han skænket os ikke faa skønne Sange, af hvilke flere som den uforlignelige Fædrelandssang: »I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme« og »Jylland mellem tvende Have« altid vil leve paa Folkets Læber, for ikke at tale om hans Børnesange og de nydelige smaa Idyller som »Hist, hvor Vejen slaar en Bugt« og meget andet. Derfor behøver man jo ikke at miskende det fine i Brandes' Bemærkning om det lyriske Drag i Andersens Prosa; det er saare fængslende at studere Rytmen i hans underfulde Sprog. Men Brandes indrømmede jo ikke gerne noget. Des mere maa det paaskønnes, at da Andersen hævdede, at Brandes oversaa enkelte Fortællingers sproglige Fortrin, gav Brandes ham dog paa dette Punkt afgjort Ret.

Ud over denne Sammenkomst ved vi ikke ret meget om Forholdet mellem Andersen og Brandes. Dog vil jeg, inden jeg slutter denne Studie, samle de faa, mere tilfældige Træk, der her endnu kan findes. Rigmor Stampe nævner i sin Andersen-Bog, at Brandes om Andersen skulde have sagt, at han ikke kunde taale, at der i hans

Nærværelse blev gjort Stads af andre: »Saaledes forsvandt Andersen op paa sit Værelse, naar i de Familier, hvor han opholdt sig, en anden blev feteret.« Hertil svarer hun, at Thorvaldsen blev uendelig mere feteret paa Nysø end Andersen, og Andersen var dog her en hyppig Gæst. Af »Mit Livs Eventyr« ser vi til Overflod, at Andersen uden mindste Misundelse godt kunde se og beundre andres Storhed, og han har sikkert undt sin beundrede Ven Thorvaldsen al den Hyldest, han kunde faa. Denne Brandes' Bemærkning maa der vist altsaa sættes et Spørgsmaalstegn ved; derimod har han sikkert væsenlig Ret i sin Betegnelse af Andersen som det jagede Dyr i dansk Litteratur. Ganske vist forsøgte E. Collin i sin Bog om Andersen at modsige den, men Brandes fastholdt den i alt væsenligt og undtog i denne Henseende end ikke selve Familien Collin. »Det er lærerigt,« siger han, »at forfølge, i hvilken Grad Familien Collin, der er blevet berømt ved Andersen, i Grunden har misforstaaet og plaget ham, og ikke mindre tankevækkende at se, hvorledes Andersen har lidt under den ydmyge Plads, han allevegne, ogsaa hos Collins, maatte nøjes med i Sammenligning med den Plads, der i Danmark indtoges af J. L. Heiberg og hans Hus.«

De to store miskendte Genier havde ogsaa det tilfælles, at de kunde sige meget bitre Ord om deres Fædreland. Naar Andersen var ude at rejse og i de fremmede Lande blev mer end hjærtelig modtaget, kunde han sende mange bitre Tanker til Hjemmet. Og det gik Brandes akkurat paa samme Maade. Saa tidlig som i 1870 kom Brandes i private Breve med Udtalelser, der næsten kan læses som Kopier af H. C. Andersens; i den Grad ligner de hinanden. Andersen skriver: »O, gid jeg var tysk, fransk eller engelsk. Jeg havde da en større Basis; nu begrænser Sproget mig ved nogle faa Mile.« Brandes skrev: »Det forekommer mig kort og godt en Ulykke at være dansk.« Andersen skriver: »Jeg føler en Uvilje mod mit Fædreland, en Uvilje, der næsten er lige saa stor som den, der vises mig her som Digter.« Brandes skriver: »Til jer vil

jeg tilstaa det, at min Fædrelandskærlighed, der en Gang var saa brændende, desværre næsten er forsvundet.« Andersen hader København og Københavnerne; han kalder dem »et Folk uden Begejstring, et Folk, der kun lever i Kritikleri og Smaalighed, smaa Korsarbørn, der kun lever for at se Fejl hos enhver fremtrædende Personlighed«. Brandes skriver kort og godt: »Desuden afskyr jeg København.« Andersen skriver, at alene det collinske Hus holder ham fast ved Danmark; Danmark er for ham Huset Collin. Brandes skriver ligesaa: »Imidlertid har jeg jo dør mit Hjem, og det er disse faa kære, der for mig udgør Landet.« Han tilføjer, at »havde Heiberg ej skrevet det Sprog, og var der ej lidt af Digterne og Kierkegaard, som jeg beundrer, bandt intet aandeligt mig dertil.« Det er for Resten en mærkelig høj Plads, han her tildeler Heiberg; H. C. Andersen er vel nok tænkt med mellem de Digtere, han dog her har lidt tilovers for, men alligevel undrer det en, at H. C. Andersens Sprog ikke for ham skulde staa over Heibergs. Naa, ingen af dem mente det vel saa slemt med deres Fædreland, som det blev sagt, men det er dog en kuriøs Overensstemmelse i alle Enkeltheder, der her viser sig.

Om Forholdet mellem de to, hver paa sin Vis saa betydelige Mænd, Digteren og Kritikerens, i Andersens sidste Leveaar, ved vi to Ting. Vi ved, at Andersen ikke syntes om den Linie, som Brandes' Udvikling tog i hans store Værk »Hovedstrømninger«. Han siger derom i nogle Dagbogsoptegnelser følgende:

2. Aug. 1874: »Læser Brandes' Bog: Hovedstrømninger 2det Bind; han siger intet fordærveligt selv, men ved at citere saar han Gift ind i andre Skrifter, han arbejder for den fri Kærlighed, Afskaffelse af Ægteskab, og det er Forelæsninger for mest unge Piger.« 3. Aug.: »Ærgrer mig over Brandes' Bog; der er i den et tysk Digt, der ligger som en Blomst i Bogen, en gejl Blomst. En ung Pige, som er brunstig og længes efter at omklamres af »ein süsser Knabe« og er vred paa Moder, fordi hun ikke maa blotte de Yndigheder, Naturen har givet hende.« (I et Brev taler han endogsaa om »Kloaker«!)

Men dernæst ved vi ogsaa, at Andersen ikke glemte den store Tjeneste og Glæde, Brandes havde gjort ham ved sin

kritiske Afhandling. Det var ham en særlig Glæde at læse noget for Brandes; saaledes skriver han 1872 efter at have været i Selskab, hvor han læste op: »læste, særlig for Brandes »Hvad gamle Johanne fortalte«. Han udtalte sig varmt om dens Friskhed og Poesi og bad om, om han maatte anmelde den ny Samling.« Han havde tilvisse ogsaa al Grund til at være Brandes taknemlig, og alle de, der elsker Digteren H. C. Andersen, vil ogsaa være den berømte Kritiker taknemlig for det Lys, han lod falde paa den gamle Digters Vej.

Inden jeg slutter denne lille Studie over H. C. Andersen og Brandes, vil jeg dog til sidst gaa lidt ind paa de Bidrag, som Brandes efter Andersens Død har givet til Andersen-Forskningen. Tre Gange har Brandes givet saadanne Bidrag. Første Gang skete det i hans Bog om S. Kierkegaard 1877, hvor han jo maatte komme ind paa det skarpe Angreb, som Kierkegaard rettede mod Andersen i sin første Bog: »Af en endnu levendes Papirer, udgivne mod hans Vilje«. Brandes har unægtelig Grund til at undre sig over, hvad der vel kunde bevæge Kierkegaard til at slaa sig til Ridder paa den stakkels, værgeløse H. C. Andersen, der den Gang endnu var det jagede Dyr i dansk Litteratur: Hvad kunde det glæde den sindrige Edderkop at fange denne stakkels Flue i sit fintspundne Væv? Kierkegaards Indlæg var en knusende Kritik særlig over Andersens Roman: »Kun en Spillemand«, Historien om Geniet, der gaar til Grunde, fordi det fødes og vokser op under saa ugunstige Omstændigheder, at det ikke kan komme til Udfoldelse.

Nylig har Prof. Brandt i sin fortrinlige Bog om Kierkegaard med stor Skarpsindighed behandlet denne Episode. Jeg tror dog ikke, han har set rigtigt her. Han søger at vise, at H. C. Andersen med Papegøjen i »Lykkens Kalosker« har villet ramme Kierkegaard, og at denne derfor ved sit Angreb paa »Kun en Spillemand« har villet hævne sig paa Andersen. Naar Brandt for at sandsynliggøre sin Hypotese har villet hævde, at Papegøjens Hovede har en iøjnefaldende Lighed med Kierkegaards Profil og i denne Anledning endog afbilder en Kakadue, saa fore-

kommer det mig dog, at der her gribes til ret tvivlsomme Midler, der snarere vil belaste end bevise den dristige Hypotese. Jeg tilstaar, at jeg i alt Fald ikke har kunnet opdage den paastaaede Lighed. Det forekommer mig, at Rigmor Stampe langt snarere har Ret, naar hun søger Stoffet til Papegøjen i det collinske Hus. Der behøves vist ikke andet til Forstaaelse af Kierkegaards Irritation over Andersen end Brandes' Formodning, at Grundtanken i Andersens Roman havde saaret Kierkegaard paa et afgørende Punkt i hans eget Tankeliv. Og her giver Brandes Kierkegaard Ret i et og alt. Jeg skal anføre hans Ord her; de er umaadelig betegnende for Brandes selv. Han siger:

Hvad der opbragte Kierkegaard, det var den Lære, Andersen havde lavet om Geniet, en Uvirksomhedslære, at Geniet behøvede Pleje, kærlige Omgivelser, en vis lunken Varme for at sætte Frugt, og at det uden denne Understøttelse vilde eller maatte gaa til Grunde. Næppe var nogen Forkyndelse mere egnet til at vække dens Harme, hvem det aldrig nogensinde var faldet ind, at han, »selv om han havde forsøgt sig paa det dumdrigtigste, ikke skulde sejre«. Her stod et ungt Geni lige paa Nippet til at træde ud i Livet, et Geni, hvis Pande — ikke at tale om, at den var fuld af mange og sindrige Tanker — stadig led af en vis underlig Kildren og Kløen, som andre Pander ikke kender noget til, Trangen til at løbe mod en Mur, og som var fuldt overbevist om, at denne Fremfærd vilde ikke blive Pandens, men Murens Ruin. Her stod et ungt Geni, hvis Sjæl var en Bue, som altid var spændt, og der ikke blot som Andersen længtes efter et lysende Ry, efter Hæderens Sraalekrans, men som uendeligt attraaede den endnu langt finere Vellyst, Smertens Vellyst, den Nydelse at miskendes, at misforstaas, at hades, at føle de Saar, som ikke smerter, fordi de modtages i Slagets og Begejstringens Hede, de Saar, som vel smerter, men ikke dræber, fordi Helten, som modtager dem, er forudbestemt til Sejren og overhovedet ikke lader sig fælde . . . og han skulde urørt høre et Medlem af sit eget Slægtled i Bog efter Bog forkynde denne slappe Lære om Skørtevejens Nødvendighed for Geniet, han, Titanen, som i sig følte de Kræfter gære, der snart midt under en Samtids Ligegyldighed skulde taarne anden Del af Enten-Eller ovenpaa første, Stadierne paa Enten-Eller, den kolossale Efterskrift paa Stadierne, Pelion paa Ossa. Nej, det var en Udfordring, slynget i Ansigtet paa den Slægt, han tilhørte, og med fuld Lidenskab sprang den første kraftfulde Ytring fra hans Læber:

Hvad der i Andersens Roman gaar til Grunde, det er ikke et Geni i dets Kamp, men et Flæb, om hvilket det forsikres, at det er et Geni, og som kun har det tilfælles med et Geni, at det lider en Smule Genvordighed, som det endog ligger under for.

Og hertil føjer saa Brandes følgende kraftige Ord:

Nej, hvad der som et højtideligt Arvegods er gaaet fra Slægt til Slægt, den Forestilling, at Geniet kan undvære al Forkælelse, at Geniet er født til Kampen, og at det under alle Omstændigheder maa sejre, den Idé skal ingen Engel, ingen Djævel og ingen klynkende Romanforfatter nogensinde kunne tage fra os!

Jeg finder at denne Brandes' Forklaring baade i sig selv er træffende og tilstrækkelig, og den stiller desuden Kierkegaard i en smukkere og i mine Øjne sandere Belysning end Brandts, der vil reducere Kierkegaards Bog til en temmelig smaatskaaren Hævnakt. Der var vist ingen i Samtiden, der anede, at Andersens Papegøje skulde forestille Kierkegaard, men Kierkegaard maatte vide, at hans voldsomme Kritik af Andersen vilde være Mad for Mogens for alle dem, der i Forvejen var med til at gøre Andersen til det jagede Dyr i dansk Litteratur. Noget andet er, at hverken Kierkegaard eller Brandes her viste Andersen fuld Retfærdighed. Og her er det nu meget interessant, at Brandes senere, som vi skal se, kom til Erkendelse af, at han her havde gjort Andersen nogen Uret.

Saa gik der mange Aar, inden Brandes vendte sine Tanker til H. C. Andersen igen. Men omsider, i 1900, skete det i en overmaade smuk Afhandling, hvor ogsaa hans personlige Sympati for den store Digter, han havde lært at kende i sine unge Dage, kommer stærkt til Orde. Han giver her et overmaade smukt og i det væsenlige, som det synes mig, træffende Billede af Andersen. Jeg har allerede i det foregaaende benyttet denne Afhandling. Men jeg synes dog ikke, man faar vist Brandes fuld Retfærdighed, naar man ikke her lader ham selv tale og vise Læserne det Billede af Andersen, som han saaledes ufor-gængeligt bar i sin Sjæl:

Man kunde ikke se et mere livfuldt og foranderligt Ansigt end H. C. Andersens. Hans Væsens Modtagelighed og Ømfølsomhed var helt i denne Uro, i de nervøse Øjenlaags Hæven og Sænken sig; men ogsaa det frembringende Liv var der i disse omskiftelige Træks hundrede smaa Grimacer, i Lunets Glimt, som for hen over dette stygge Aasyn og forskønnede det; og i Stemmen med dens mangfoldige vekslede, men altid tydelige Betoninger, Alvorens som Skemstens. Han talte meget, men han fortalte hellere, end han talte, og han læste hellere op, hvad han havde skrevet, end han fortalte.

H. C. Andersen var fra først af og til sin Død det fattige, længe nødlidende, tusinde Gange ydmygede Almuesbarn, der kun havde kunnet naa frem ved Godtfolks Velvilje, og som hele sin Opvækst og Ungdom igennem maatte ty til Velgørere og Velyndere og møjsomt bane sig Vej ved Protektion. Hans Holdning var bestemt deraf, selv da han var verdensberømt, verdenserfaren, og da han, især i Udlandet, hvor han dyrkedes, forstod at gøre sig gældende som »den store Mand«.

Thi en stor Mand blev han. En Mand blev han ikke. I Almuebarnets Sind var der ikke en eneste Spire til Mandighed. Han fik efterhaanden Selvfølelse, fik den især ved Rosen udefra, men aldrig Mandskraft eller Mod. Hans Aand var ganske uden Angrebsvaaben. Ikke et Sekund i hans Liv er det faldet ham ind, at han kunde give sig til engang i en god Sags Tjeneste at angribe de mægtige. Han var selv i altfor lang Tid en Stakkel, der trængte til Kærlighed, til Imødekommen og fremfor alt til Anerkendelse. Førte han Vaaben, var det til Forsvar og altid i digterisk Form, saa Fleuretten havde Dup.

Han var blød og øm, let sørgmodig og rig paa Lune, let at narre, let at vinde, et Hjært menneske, forsaavidt han var god og medlidende, et Forstandsmenneske, forsaavidt han var yderlig forsigtig. Man vilde endnu længe kunde blive ved at tillægge ham Egenskaber; men i hans Væsen var der ligefuldt fra først af kun en eneste Grundegenskab, kun en eneste til Grund liggende Stræben: en umættelig, altfortærende, altopslugende Ærgerrighed, der aldrig glippede eller svigtede et Minut i hans lange Liv, og som voldte næsten alle hans lange Livs Glæder og Sorger. Blive berømt, blive æret og anset, hyldet og fejret, det klang æggende i hans Øre Dag ud, Dag ind i de mangfoldige Aar, da han var først ukendt, senere tvivlsomt bedømt og stod dér som en Skikkelse, mangfoldige holdt sig op over, og der kun støttede sig til et vaklende Ry. Være berømt, være æret og anset, være hyldet og fejret, det var den liflige Klang i hans Øre, da Alderdommen nærmede sig, endda han skjalv for hvert Vindpust, der kunde rive Blade af hans Laurbærtræ.

Til det sidste kan der vel siges, at den Dag skulde dog ogsaa komme for Andersen, da han følte, at al denne ydre Hyldest og Ære dog ikke var det egenlige og i sig selv ikke ret meget værd, men at det dybest tilfredsstillende dog var den Tanke at kunne give de mange tusinder, der med Glæde og Forventning saa hen til ham, noget virkelig værdifuldt. Men ellers forekommer Brandes' Skildring af Andersen mig i høj Grad træffende. De enkelte Træk, hvormed Brandes nu yderligere belyser og udformer denne almindelige Karakteristik, vilde det føre for vidt her at gentage. Brandes har med sin stærke Evne til Indlevelse i de Menneskers indre Liv, der havde hans Sympati, fundet det rette Synspunkt for de Karakteregenskaber hos Andersen, som Samtiden kun altfor let opdagede og ubarmhjærtigt karikerede, hans Ærgerrighed, hans Selvoptaget-

hed; han billiger dem ikke, men han forstaar dem; han sympatiserer med ham, som vi har set, i hans Forbitrelse mod den ubillige Kritik og i hans Misstemning mod det Fædreland, der voldte ham saa mange Krænkelser, men er heller ikke blind for, at da Andersen mærkede, at han efterhaanden nærmede sig Opnaaelsen af sit Livsmaal, saa følte han stedse stærkere, at han var dansk, og, som Brandes siger, faa har besunget Danmark blødere paa Vers og talt til dets Ære i saa farverig en Stil og med saa lyrisk et Sving som H. C. Andersen i sin Prosa. Og Brandes har da ogsaa forstaaet, at naar de store Bølger af Hyldest og Ære overskyllede Digteren, saa gjorde de ham ikke hovmodig, men netop ydmyg. Og naar Brandes siger, at Andersen til sidst var stolt af at være dansk og vel ogsaa en Smule stolt af, selv i ikke ringe Maal at have forøget Danmarks Hæder og vist dets Flag i selv de fjerneste Havne, saa tilføjer han fint og træffende, at denne Stolthed klædte ham, fordi den var saa ganske uden Hovmod. Den traadte vistnok aldrig, siger Brandes videre, frem i hans Samtale, men laa paa Bunden af hans Sjæl, overdækket af Trangen til at behage og vinde ethvert Menneske, han mødte paa sin Livsvej. Og denne Trang til at møde Velvilje og om muligt kærlig Beundring havde blandt andre Følger den gode, at ingen kunde være simple i Væsen og hjærteligere i Holdning end han. Saa rig en Anledning han end havde til at omgaas de højest stillede i Samfundet, var han langt mer end høflig, god og ligefrem mod enhver nok saa menig Mand eller Kvinde. Og hvor han troede at spore eller havde Grund til at formode den Ærbødighed og Beundring, der skyldtes hans Evner, var han overstrømmende venlig.

Et enkelt af de selvoplevede Træk, som Brandes fortæller, vil jeg dog endnu meddele og knytte et Par Bemærkninger til. Brandes fortæller nemlig om et Besøg, Andersen gjorde hos hans Moder, hvor han kom, ikke for at læse højt, men for at have en Timestids Adspredelse, og Brandes siger, at han just ved disse Besøg staar smukkest og finest for hans Erindring, ligesom han aldrig har

hørt ham fortælle sine Oplevelser som dør. Han fortsætter da saaledes:

Jeg vil ikke nægte, at Andersen ved et af disse Besøg gjorde et lidt pinligt Indtryk. Han var jo ikke en Mand af Staal, og det laa i hans Natur at slaa de Toner an, som han mente var velhørte paa det Sted, hvor han i Øjeblikket var. Med større Voldsomhed end nogensinde senere ivrede og rasede dengang den danske Gejstlighed imod mig. Hvad laa da nærmere for Andersen end ved sin første Indtræden at komme frem med alt, hvad ufordelagtigt han havde oplevet med Præster og Teologer og servere min Moder det i en Buket; enhver kunde jo begribe, at han udtalte sig i en ganske anden Aand i andre Kredse. Jeg fandt mig da foranlediget til at tale den angrebne Parts Sag og fremhæve Træk af hæderlige og elskværdige Præster. Det var øjensynligt en Lettelse for Andersen. Han saa, at han ikke behøvede at betale Indgangspris, og fortalte i Fremtiden mere muntert og tvangløst.

Jeg nærer dog, ærlig talt, en lille Tvivl om den fulde Nøjagtighed af denne Erindring. Bortset fra de faa ubehagelige Minder fra Barndomstiden, Biskop Mynsters kolde Optræden overfor Proletardrengen, og den Oplevelse, som Brandes selv har bevaret for os efter Andersens Fortælling, nemlig om Stiftsprovsten, som stillede ham som fattig Dreng nederst paa Kirkegulvet blandt Kapellanens fattige Konfirmander, skønt han hørte til oppe mellem Provstens egne, saa ved jeg dog ikke af, at Andersens Liv blev forbitret af den danske Gejstlighed! Jeg synes ikke ret om, at Brandes fortæller og aabenbart nyder den Attitude, at han, det usalige Offer for danske Præsters Fanatisme, netop overfor H. C. Andersen finder sig foranlediget til at optræde i den ædle Rolle som Præsternes ridderlige Forsvarer. Den kaster jo ogsaa et meget daarligt Lys over Andersen som den, der fedtede og snobbete for alle Mennesker og, hvor han kom, snakkede Folk efter Munden. Der er Træk nok, der viser, at Andersen ikke var bange for at sige Folk imod.

Endnu en Gang, den sidste, tog Brandes Ordet om H. C. Andersen, nemlig i 1905, Hundredeaaret efter hans Fødsel. Da skrev han en lille Artikel, der handlede om Andersens Romaner og særlig om »Romanerne om Geniet«, nemlig »Improvisatoren« og »Kun en Spillemand«. Afhandlingen er ikke særlig betydelig; den synes nærmest skrevet af to

Grunde. Den ene er den, at Brandes vil fremdrage Andersens Sympati for Jøderne, en Sympati, der viser sig i, at Andersen ofte søger hen til det jødiske Milieu, naar han i sit Forfatterskab har Brug for det eksotiske Element; Naomi i »Kun en Spillemand« er saaledes Jødinde, og det var vel intet rent Tilfælde, at Andersen i sine sidste Aar fandt to for ham saa lykkelige Hjem som de to jødiske: Melchior og Henriques'. Men den anden Hensigt, Brandes havde med at skrive Artiklen, var aabenbart den, at han vilde berigtige en tidligere Udtalelse, den nemlig, hvori han gav S. Kierkegaard saa ubetinget Ret i hans Kritik af det stakkels Geni, Andersen viser os i »Kun en Spillemand«, og som ovenfor blev anført. Den Gang havde han i Tilslutning til Kierkegaard hævdet, at Geniet kan undvære al Forkælelse, er født til Kamp og under alle Omstændigheder maa sejre; den Gang havde han i sin egen stolte Genifølelse betegnet Andersen som en klynkende Romanforfatter, der lige saa lidt som nogen Engel eller Djævel skulde kunne berøve det virkelige Geni den stolte Forestilling om dets endelige Sejr. Nu taler han ganske anderledes, ja helt modsat. Jeg skal anføre hans Ord i deres Sammenhæng:

»Kun en Spillemand« blev berømt, bl. a. fordi Søren Kierkegaard aabnede sin Forfatterbane med et heftigt Angreb paa Bogen, et Angreb, hvis Forfatter vistnok var Romanens aandeligt meget overlegen, men et Angreb, som er noget nær ulæseligt nu, medens »Kun en Spillemand« den Dag i Dag lader sig læse. I mange Enkeltheder har Kierkegaard visselig beholdt Ret; men det bør en Gang siges, at hvad Hovedsagen angaar, Spørgsmaalet om Geniets Evne til under alle Omstændigheder at trænge igennem, havde han ren og skær Uret, skønt Samtiden [og altsaa ogsaa senere Brandes selv] gav ham Ret. Han talte her ud fra en personlig Selvfølelse, der var ophidset ved Bogens Fremstilling af, hvorledes den store Begavelse gaar til Grunde af Mangel paa Næring og Pleje, men forøvrigt ud fra Overtro paa en Verdensorden, der ikke lader noget udmærket gaa til Spilde. Det var Andersen, ikke Kierkegaard, som her var den frigjorte Aand med det rette Livssyn, og det betyder intet, at han i Øjeblikket overfor sin Modstanders skarpe Vaaben kom til at ligge under.

Det var jo nemlig saare langt fra, at Andersen her havde krævet Forkælelse for Heltens Geni. Han krævede Undervisning og Opdragelse. Den fattige Skibsdreng hos ham siger: »Jeg kender slet ingen i den hele By, som vil hjælpe mig; Musik vilde jeg lære.« Og Greven, den eneste mulige Beskytter, affærdiger ham med, at det sande Talent

baner sig altid Vej: Skal der blive noget af ham, saa hjælper nok en højere Styrelse, det kan han være forvisset om; selv kan Greven desværre ikke gøre mere for ham end give ham en Sølvdaler til Trøst. Hvad han lægger ham paa Hjærte er, hvad der ligner en Vittighed: ikke at blive stolt, naar han engang er bleven en stor Kunstner.

Selvfølgelig bliver Christian, der nødes til at tilbringe sin Barndom som Skibsdreng og sin Ungdom som Landsbyspillemand, ikke nogen virkelig Kunstner, endsiges en stor. *Hans Armod slaar ham ned.*

Det var let nok for Kierkegaard, der som en rig Mands Søn fik rigelig Undervisning og aldrig behøvede at skænke sit Udkomme en Tanke, at spotte denne Lære om Pengenes, de ydre Vilkaars og Opdragelsens Betydning. Andersen vidste mere derom end han. Han talte heller ikke sin egen Sag, thi han havde jo fundet Hjælperne; men han skænkede de talrige Børn af Fattigfolk, som trods deres Evner trædes ned af Livets Barskhed, sin Medfølelse.

Det synes mig aldeles oplagt, at det er denne Hensigt: at redde Andersen ud af Kierkegaards skarpe Klo, der har været Hovedformalet med den hele Artikel. Og saa er dens Slutning aldeles bedaarende:

Hans eget Geni fik, som alle ved, fremmede Pleje, mødte ogsaa fremmede Modgang og triumferte. I Kærlighed havde han ikke Lykken med sig. De Kvinder, han i sine unge Dage forelskede sig i, elskede ham ikke igen, frastødtes rimeligvis af hans Ydre, foretrak andre Mænd og nærede kun kølige Følelser for ham.

Men én Kvinde var der, den skønneste, en udødelig, hvem han har elsket længere og hedere end nogen anden; Fama er hendes Navn. Og hun elskede ham igen med flammende Lidenskab. Hun brød sig lidet om det ydre; hun vragede alle Digtere og Forfattere i hans Samtid; hun fandt med sit sikre Blik, hvad der hos ham var beslægtet med hende, det vil sige, hvad der var udødeligt hos ham. Hendes Stemme var mere fuldttonende end selve Jenny Linds. Og hun satte sin Raaber for sin Mund og blæste hans Navn ud over den gamle og den nye Verden til det genklang alle Vegne, oftere nævnt end nogen anden Mands, som Danmark har fostret.

Og dog skal denne Hymne ikke være de sidste Ord af Brandes om Andersen, jeg her vil gentage. Der er endnu blandt de mange Perler, han i denne pragtfulde Studie fra 1900 har udstrøet, to, som jeg gerne tilsidst vil lade straae frem i al deres Skønhed.

Den første er Slutningen af hans glimrende Gennemgang af »Den grimme Ælling«:

»Den grimme Ælling« er da vistnok en af hine Verdenslitteraturens Perler, der aldrig vil synke i Pris, fordi den er Kvintessensen af hele dens Ophavsmands Væsen; af selve den Ærgerrighed, der var Grundtræk-

ket i hans Karakter; af selve den Sørgmodighed, som var afgørende for hans Temperament; af selve det Martyrium, til hvilket for hans Øje hans Digterlevned forvandlede sig; af selve den Triumf, han i al sit Hjertes Ydmyghed fornem ved Anerkendelse og Hyldest; men fremfor alt af den lagttagelsesgave, det spillende Vid, det overgivne, sejrige Lune, hvormed han hævnede sig for Miskendelse og Misforstaaelse paa den træge Dumhed og Ondskab — disse Evner, som i Forening udgør hans Geni.

Den anden Udtalelse er den, hvori han bestemmer Andersens som den danske Digter, han var:

Han er en Nordbo og en Dansk, ikke storstilet men blød, vittig, lune-
rig og skemtefuld, virkelighedstro, indtil det ganske smaa, endog i Eventyrets Drømmeverden.

Han er nøjere det danske Almuesbarn, der er blevet Digter og Geni; det vil sige, at det menige danske Folk, som det var ved det 19. Aarhundredes Begyndelse, er blevet personliggjort i ham, saa han har overtaget som Arv alt, hvad dette Folk gennem et Aartusind havde frembragt eller omformet af Sagn og Eventyr, skrækindjagende eller lystige Opfindelser og Historier; han optog det i sit Sind, tillempe det saa efter sin egen Personligheds og sin Tidsalders Krav og gav sig snart til selv at opfinde i beslægtet Aand.

Andersen er endelig ikke blot det personliggjorte Folkesind og Folkevid, men han er paa Grund af sin Aands besynderligt elementære Beskaffenhed den, som har haft lettest af alle danske Mænd for at trænge ind i Barnesindet og i Kraft af sin Fantasi stille sig helt og troskyldigt paa Barnets Standpunkt. Saaledes blev han den store, folkelige, for Børnene kære Eventyrdigter. Men da i Kraft af Sagens Natur hvad han saaledes frembragte blev lutter Sindbilledkunst, saa blev han samtidigt og er den Dag i Dag som Eventyrfortæller i Virkeligheden en Digter ogsaa for de voksne og mest for dem.

Ja, det er sandt, en dansk Digter var han helt igennem. Og netop det var en af de store Betingelser for, at han vandt Verdensry. Thi den Lov bekræfter sig ogsaa her, at jo mere en Digtets Sind bærer sit eget Folks Præg og dermed Oprindelighedens Mærke, des mere Udsigt har det til med det, som det skaber, at blive hørt over den hele Jord.

V

Klokken.

I

Klangen.

Mon alle kender H. C. Andersens Eventyr om Klokken? Det er en af hans skønneste og mægtigste Digtninge. Det var, som vi saa, det Eventyr, Brandes satte højest. Det er nok værd at fordybe sig i. Det er Historien om den underlige dybe Klang, som toner ind i Menneskelivet, den gaadefulde, dragende Klang; man hører den, men véd ikke, hvorfra den kommer. Man lytter til den et Øjeblik, og de fleste glemmer den saa vel igen, men andre kan dog ikke ret faa Ro for Spørgsmaalet om, hvorfra den kommer, og de vil have en Forklaring.

Digteren begynder inde i den store By; dér høres Klangen kun et Øjeblik, for den overdøves af Vognrummel og alt det andet Spektakel. Gik man saa udenfor Byen ved Solnedgang — for det var ved den Tid, at Klangen hørtes — da saa man jo bedre den skønne Aftenhimmel og hørte Klangen, der mindede om en Kirkeklokkes Klang, langt stærkere; det var, som kom Lyden fra en Kirke dybt inde i Skoven, og Folk saa derhen og blev ganske højtidelige. Men mer blev det ikke til den Gang. For dem havde Klokken ingen dragende Magt. Den bare Højtidelighed er der ikke meget ved.

Saa gik der mange Tider, og man spurgte hinanden: den Klokke har dog en forunderlig dejlig Klang; skal vi ikke tage ud og se lidt nærmere paa den? Saa kørte de rige Folk, og de fattige gik; men Vejen faldt dem saa lang; de stansede ved nogle Piletræer; saa kommer Kon-

ditoren derud og slaar sit Telt op, og han hænger sandelig en Klokke op, der var tjæret for at kunne taale Regn, og som ingen Knebel havde; og naar de saa tog hjem, saa sagde de, at »det havde været saa romantisk, og det betyder noget ganske uden om Tevand!« Hos disse Spidsborgere har Klangen aabenbart ikke vakt andre Følelser end en mat Nysgerrighed, der snart fordamper under Konditorens klangløse Klokke og Tevandspassieren — ja tre var der, som forsikrede, at de var gaaet helt igennem Skoven og havde hørt den underlige Klokkeklang, men for dem lød det, som kom den inde fra Byen. Det vil aabenbart sige, at for dem havde Klokken tabt sin hemmelighedsfulde, dragende Magt; for dem var der alligevel bedre Musik i larmende Bylyde og Jazzmusiken derinde; hin Klokkeklang fra Skoven var for dem ikke andet end noget æstetisk, noget til at digte om, og en af dem skrev saa ogsaa et rørende Vers om, at den klang som en Moders Stemme til et kært, klogt Barn. Sentimentalt Humbug! Mere fik *de* ikke ud af Klangen. Og det var dog for lidt.

Men saa blev Kejseren opmærksom derpaa, og nu kom der Fart i Tingene! For nu lovede han, at den, der rigtig kunde opdage, hvorfra Lyden kom, skulde faa Titel af Verdensklokke, og det, selv om det ikke var en Klokke! Ja, det kan nok være, Folk fik travlt, for nu var det blevet til et Levebrød, og saa gaar de da ud paa Undersøgelse. Men disse lærde og kloge Herrer har aabenbart ikke Øre for Klangen, drages ikke af dens Hemmelighed. Det gælder bare om at finde en rationel Forklaring. Og saa kommer der da endelig én hjem, som giver en Slags Forklaring, en rent videnskabelig. Jo, Lyden kom fra en meget stor Ugle i et hult Træ; det var saadan en Visdomsugle, der dunkede sit Hovede mod Træet, men om Lyden kom fra dens Hovede eller fra den hule Stamme, det kunde han ikke sige. Og saa blev han da ansat som Verdensklokke og skrev hvert Aar en lille Afhandling om Uglen, men lige meget vidste man.

Dette er jo herligt! Det er noget af det vittigste, Andersen har skrevet. Det er en besk Satire over dem, der vil

forklare Menneskelivet uden at have Øre for dets dybe Klange. De er selv saadanne Vidsomsugler, der dunker deres hule Hoveder mod hule Trær, og saa vil de endda have, at vi skal godkende de Forklaringer paa Menneskelivet, der kommer ud af denne dobbelte Hulhed! Der er jo dem, der mener, at naar de har forklaret, at Hjærtet er en Muskel, som holder Blodomløbet i Gang, saa har de forklaret, hvad Hjærtet er; der er dem, der tænker, at naar de har undersøgt en menneskelig Organisme, saa har de forklaret, hvad Sjælen er, og der er jo saare mange, som ikke kan finde Gud mellem Stjernerne og derfor forklarer, at der er ingen Gud. Der er saamænd Verdensklokkere nok den Dag i Dag, særlig i de store Byer, og saa i København, Mennesker, der har barrikaderet deres Sind med Videnskab saadan, at de dybere Klange ikke kan trænge derind. Og saa kan de skrive Afhandling paa Afhandling, men virkelig Verdensklogskab kommer der ikke ud af det, kun Verdensklokkeri, og naar de saa har sagt alt, hvad de véd, saa bliver Resultatet det Andersen-ske: lige meget véd man! Den Verdensklokker, vil Andersen sige, havde ikke været dybt nok inde i Skoven. Men saa kommer Historien om Konfirmanderne.

II

Der søges.

De kære Konfirmander! De kommer fra Kirken. Præsten har talt saa smukt og inderligt. Det er en vigtig Dag for dem. Nu skulde de være voksne Mennesker. Barne-sjælen skulde, siger Andersen ikke uden Spydighed, ligesom med ét flyve over i fuldvoksen Person. De gaar ud af Byen; Klokken, den ubekendte Klokke, klinger saa forunderlig stærkt; det er rimeligt nok, at de just paa den Dag kan høre den saa godt. De kommer jo fra Kirken, og Sindet er blevet stemt til Modtagelighed. Saa gaar de ud for at finde Klokken; dog gik tre ikke med. De havde alle deres Grunde. Den ene, en Pige, skulde hjem og prøve sin

Balkjole, for det var just for den Kjoles og det Bals Skyld, at hun var blevet konfirmeret netop nu. — Nej, med en saadan Tankegang finder man ikke Klokken. Den anden var saadan et artig Barn, der ingen Steder vilde hen, naar ikke hans Forældre var med. — Nej, det er sikkert; tager man saadanne udvortes Hensyn, selv om de er nok saa artige, saa finder man ikke Klokken, thi den skal søges for sin egen Skyld og kræver, at den enkelte gør sig fri og bliver sig selv. — Men den tredje havde en bedre Grund. Han var fattig og havde laant Konfirmationsklæderne og Støvlerne hos Værtens Søn, og dem skulde han hen og aflevere. Man kommer til at tænke paa Andersens egen Konfirmation; han fik ved den Lejlighed for første Gang Støvler paa; de var ganske vist hans egne, men saa var de ogsaa nær ved at forstyrre hans Andagt.

Men saa gik de andre da; de holdt hinanden i Hænderne; de havde jo ikke faaet Embede endnu, tilføjer Andersen vittigt; de var alle Konfirmander for Vor Herre. Men saa blev to af de mindste trætte og vendte om igen; de andre naaede til Piletræerne og Konditoren (nu vilde Andersen sagtens have talt om Is- og Slikbutikker), og saa gjorde de holdt og sagde: »Se, saa, nu er vi her, og hvad skal vi egentlig gaa længere for; Klokken er jo egentlig ikke til; det er bare saadan noget, man bilder sig ind.« Her har vi den typiske Tankegang; man vil nøjes med Slikket af Tilværelsen; man hører nok Klangen, men vil ikke gaa til Kilden; at disse hemmelighedsfulde Klange skulde være andet end almindelige Klange, er der ingen Grund til at tro! Man kommer til at tænke paa Spurvemutteren, der forklarer sine Unger, at det skønne det er bare »saadan et Udseende«.

Men saa lyder i det samme dybt inde i Skoven Klokken saa sødt og højtideligt, at det dog endnu drager nogle til at gaa videre. De gaar, men Skoven er saa tæt og Vejen saa besværlig. De kommer til et Vandløb, der siger kluk, kluk, og saa er der straks én, der standser dér, for det er maaske Klokken; det maa rigtig studeres; de andre gaar videre og kommer til et Skovhus af Bark og Grene, og

paa Gavlen hænger der en lille Klokke. Mon det skulde være den? Ja, det var de da alle enige om, undtagen en, der sagde, at den Klokke var altfor fin og lille til at kunne høres saa langt bort, og at det var ganske andre Toner, der saaledes rørte et Menneskehjærte. Men hans Ord vandt intet Bifald; han, som talte, var en Kongesøn, og saa sagde de andre: »Saadan en vil nu altid være klogere.«

Det, der her sigtes til, er de overfladiske og forhastede Løsninger paa Livsgaaderne; dem kan der ikke leves paa; her kan man ikke standse ved det første det bedste Svar, ved rent utilstrækkelige Forklaringer. Man maa helt ind i den Helligdom, hvorfra den forunderlige, dybe Klang kommer.

Endnu er der dog to Ting at lægge Mærke til. Hvorfor lader Andersen det netop være Konfirmanderne, der gaar ud at søge? Kunde han ikke lige saa godt lade det være en Flok Skolebørn? Nej, for det, han dermed vil sige, er, at de, der søger, har dertil faaet en særlig Indvielse. De kommer fra en Helligdom, hvor de har hørt beslægtede Toner lyde. Nu skulde de netop være modtagelige for hin fjerne, gaadefulde Klokkes Klang. Nu skulde de netop have faaet deres Hørelse skærpet for de dybe Livstoner, men hos de fleste er Indvielsen kun en flygtig Berøring; hurtig er dens Virkning forsvundet.

Og dernæst lader Andersen os forstaa, at denne Søgen efter Klangen kan ikke foregaa flokkevis, i skæmtsom Gemytlighed; der hører mere Alvor til. Kun en af den hele Flok føler, at Gaaden ikke er løst, at Helligdommen ikke er fundet, og han gaar alene videre. Og dog er han ikke ene om det. Der er endnu en, i hvem Indvielsen brænder, og vi skal da se, hvordan det gaar de to, der ikke kan slippe det store Maal, men maa blive ved med at søge, indtil de finder.

Der findes.

Saa ender da Eventyret med, at kun to gaar videre. Det er Kongesønnen og den fattige Konfirmand, der efter at have afleveret det laante Konfirmationstøj gaar derud i Træsko og sine slidte Klæder. Han gaar i sit eget, det fattige Tøj; han maatte derud, Klokken klang saa stærkt og saa dybt. De træffes derude, men den fattige Dreng er for undselig til at følges med Kongesønnen; han gaar til højre, og Kongesønnen gaar til venstre. »Saa mødes vi slet ikke«, sagde Kongesønnen. Og saa gik de hver sin Vej. Kongesønnen gik rask til; de ækle Abekatte sad deroppe i Træerne og grinte. »Lad os dænge ham,« sagde de; »han er en Kongesøn!« Her har vi det aandelige Proletariats evige Foragt for og Had til den, der er løftet op over Massen, ikke blot i Rang, i Samfundsstilling, men i ædel Stræben. Men Kongesønnen gaar videre, og saa kommer den pragtfulde Skildring af, hvorledes han ved Solnedgang, da han allerede næsten har opgivet Haabet, klavrer op paa en Klippe og saa pludselig staar midt i Herligheden, hvor Himlen selv, idet Solen gaar ned og Stjernerne tændes, hvælver sig som en mægtig Kirke, og alt, Havet og Skoven og Menneskehjærtet, synger, og saa kommer fra Siden den fattige Konfirmand; han var ad en anden, sværere Vej kommet til det samme Maal, og de staar saa sammen i Naturens og Poesiens store Kirke, og over dem klinger den usynlige Klokke; salige Aander svæver i Dans om den til et jublende Halleluja.

Om nu Andersen ved Kongesønnen og den fattige Dreng har sigtet til bestemte Personer (Ørsted og sig selv), er ikke godt at vide; jeg tror det nu ikke. Han har vist blot villet sige, at naar der søges efter det højeste, saa betyder hverken Stand eller Stilling, Rigdom eller Fattigdom, om man er Kongesøn eller Proletardreng, nogetsomhelst; den fælles Stræben forener dem begge.

Hvad Andersen altsaa først og fremmest har villet sige i dette mægtige Digtværk, er dette, at det gælder om at

have Øre for Tilværelsens dybe Klange, ikke lade dem drukne i Larmen, ikke overdøve dem med Tevandspjæt, ikke bilde sig ind, at man kan skyde dem til Side med »videnskabelige« Forklaringer, som dog ikke forklarer det egentlige, nemlig de dybe Klanges Evne til at gribe og drage Menneskehjærter. Det er ikke Videnskaben selv, som Andersen her spotter; faa har elsket og æret Videnskaben som han, men det er den falske Mening, som ganske vist ofte pynter sig med Videnskabens Navn, at man kan forklare alt i Alenmaal og med Pundevægt, hvorved man netop lukker sig ude fra Livets dybeste Hemmeligheder. Disse Verdensklokkere fortjener Andersens Haan. Men selve dette at have Øre for Livets inderste Toner, det er for Andersen det, det kommer an paa. Her maa vi fremdrage en anden af vore store Digtere, nemlig Grundtvig. Disse to samtidige Digtere gik i deres Levetid saa underlig udenom hinanden. Det kom sig maaske af, at de var saa umaadelig forskellige: Grundtvig voldsom, blodrig, heftig, fremfarende; Andersen nervøs, drømmende, ængstelig. Alligevel havde de meget tilfælles; der var noget primitivt over dem begge, men i forskellig Form; hos Andersen mere passivt modtageligt, hos Grundtvig mere aktivt, drivende til Handling. Og de havde i hvert Fald begge »Øre for Klang«. Vi har nu set, hvorledes Andersen formaar at lytte til de fineste Livstøner, men ingen har sunget herligere derom end Grundtvig i sin uforglemmelige Sang: »Lyksalig det Folk, der har Øre for Klang«:

Lyksalig det Folk, der har Øre for Klang
her oven fra!
det nynner alt her paa den evige Sang:
Halleluja!
saa alle Guds Engle forundres paa,
hvor himmelsk de jordiske Klokker gaa,
naar Aanden med Støvhjærtets Tunger
dets dybeste Længsel udsjunger.

Der er her, ligesom hos Andersen, kun Tale om de »jordiske Klokker«, altsaa om jordiske Toner, men det er dog Toner, der stammer ovenfra, Toner, der har en himmelsk

Klang, fordi de taler til det dybeste i Mennesket, det, som gør det til Menneske, det, som er bestemt til at mødes med det højeste; den evige Længsel, som ikke kan standse ved de Punktumer, som kortsynede og selvtilfredse Mennesker er saa raske til at sætte. Og det er dette Menneskehjærte med dets Evne til at høre Himmeltoner, som Grundtvig Gang paa Gang begejstret besynger og da ogsaa i dette storladne Digt:

Lyksaligt det Hjærte i Menneskebryst
 med Frygt og Haab,
 som liflig bevæges ved Himmelens Røst
 og Aandens Raab!
 Det Værelse har i sin Hytte lav
 til Længselen dyb som det store Hav,
 til Haab, som sig højere svinger
 end Ørne og Engle paa Vinger.

Hvis Andersen har kendt dette Digt, har det sikkert begejstret ham i hans Inderste.

IV

Mødet.

Der er dog i denne rige Andersenske Digtning endnu et Moment, som vi til sidst særlig maa fremhæve. Det er dette Træk, at da Kongesønnen og den fattige Dreng mødes, begge drevet af den samme Trang, mod det samme Maal, saa beslutter de dog at gaa hver sin Vej, eller rettere: den fattige Dreng vil ikke gaa Kongesønnens Vej, men sin egen. Andersen har utvivlsomt, som vi fremhævede, villet sige, at den aandelige Søgen ikke kan ske i Flok; man maa her være helt alene. Og Kongesønnen siger: »Saa mødes vi slet ikke.« Han vidste ikke, hvad Andersen vidste, at forskellige Veje kan godt føre til det samme Maal, naar der søges ærligt og ihærdigt. Denne længselsfulde Søgen er noget saa vigtigt, at man godt kan forstaa, hvad Lessing sagde, at han foretrak den evige Søgen, selv om den aldrig førte til Maalet, fremfor at faa

den evige Sandhed foræret. Det kan ikke være andet, end at den ærlige Vilje til at kæmpe sig frem mod Maalet maa have en rig Forjættelse over sig om at finde, hvad den søger; det gælder blot om at holde ud, ikke blive træt og opgive Haabet, selv om det lider mod Aften og Mørket nærmer sig, som Andersen skildrer det: Solen er ved at synke, Søgningen synes forgæves, men det sidste Forsøg skal dog gøres; Klippen bestiges, og Underet sker; Gaaden er løst, Kongesønnen staar ved Maalet, Klangens Kilde er fundet. Og selv om de to, der saaledes søger, ihærdigt og ærligt, skilles i deres Søgen, føres ind paa forskellige Veje og maaske ikke her i Livet, som Kongesønnen og den fattige Dreng, mødes tilsidst i frydefuld Glæde over den store Oplevelse, at de dog begge fandt sammen paa Aandens Højder, saa har de dog i selve deres ærlige Søgen, i deres Optagethed af den samme store Opgave, et saa stort Fællesskab, at de hverken kan eller bør slippe Tanken om, at en Gang skal de dog mødes; de Taager, som maaske her delvis forvirrede deres Blik og ofte maaske lod dem gaa vild, skal da være forsvundne og Maalet straale frem for dem i hele sin Glans, sagtens i mange Maader anderledes, end de tænkte sig det, men dog ikke saaledes, at de skuffes derved, fordi det jo alligevel er Opfyldelsen af, hvad de saa inderlig søgte.

Ingemann har været inde derpaa, naar han i sin Aftensang: »Fred hviler over Land og By« siger:

Til samme Himmel gaar vor Gang,
adskilles end vort Spor,

men der er særlig et Digt i vor Litteratur, som paa den skønneste Maade tager denne Tanke op og giver den Udtryk. Det er Chr. Molbechs Digt: »Ved Hans Brøchners Grav«, som findes i hans »Efterladte Digte«, der rolig kan betegnes som en af de herligste Digtsamlinger, vi ejer. Nu hører vel Chr. Molbech, maaske med Undtagelse af hans »Ambrosius«, til de glemte Digtere, men alene for dette Digts Skyld fortjener han at mindes. Det vilde føre for vidt her at gengive hans skønne Skildring af Vennen,

denne trofaste Mand, denne Ridder uden Frygt, med blanke Vaaben, Retsindighedens Skjold og Ordets Sværd. Han gik en anden Vej end Molbech, men Molbech giver ham det Vidnesbyrd, at han aldrig hørte hans Læbe spotte det Væld, hvoraf en anden drak sin Trøst, og saa giver Digteren os en Skildring af en Oplevelse, de to Venner en Gang havde i Alperne; de gik ud sammen, men det blev taaget, Vejen delte sig, den ene Sti var stejl, den anden jævn; de kunde ikke blive enige om, hvilken der var den rette, men Brøchner holdt stift paa den stejle, og Striden blev hurtig afgjort, for Brøchner vendte sig simpelt hen om og gik den Vej, han vilde, og dér stod saa Vennen alene tilbage. Saa fortsætter Molbech saaledes:

Saa skiltes vi; jeg saa dig hurtig stige
med let elastisk Trin og løftet Pande,
opover, til du svandt bag Klippens Rande;
da tænkte jeg: Hvorfor skal jeg vel vige?
og langsomt skred jeg uden her at stige,
henad den Sti, som jeg holdt for den sande,
jeg fulgte den saa langt, som Lien hælded,
og steg saa gennem Skoven op ad Fjældet.

I Bue slynged sig om Klippebrynet
den Vej, jeg valgte, den var jævn, men lang,
og før jeg havde endt min Morgensang,
de første Solblink gennem Skoven lyned;
omsider naaede jeg den Mærkestang,
som øverst stod, til Højdetegn for Synet:
dér sad du paa en Sten, af Træthed kuert,
men lysende af Glæde over Skuet.

Thi Solen svang sig som en frigjort Aand,
guldvinget over Jordens Borg og Fæste,
og Bjærgene, de fjærneste og næste,
stod højtiddssmykkede med Rosenbaand.
Da sagde venlig du, med udstrakt Haand:
Min Vej var streng, din tror jeg, var den bedste.
Godt, at vi mødtes dog paa Bakkekammen
og skued dette store Syn tilsammen.

Saa gik det os paa Fjældets Tinde hist,
nu vandre vi igen med skilte Kræfter,
hver ad sin egen Vej en liden Frist,
du forudgangen er, jeg følger efter.
Men som vi mødtes da, tror jeg forvist,
at naar min Fod ej mer ved Jorden hæfter,
vi mødes skal paa større Bjærges Toppe
og se et større Syn, naar Sol er oppe.

Her har vi netop den af H. C. Andersen tegnede Situation. Det kan jo være, at der kommer et Punkt, hvor vi her paa Livets slyngede Veje, hvis Løb vi ikke kan overse, maa skilles fra den Ven, vi elsker, fordi hans Vej bliver en anden end vor; alligevel kan man skilles med Haab, nemlig om, at de skilte Veje dog til syvende og sidst fører til det samme Maal, saa vi dog til Slut kan dele den store Oplevelse sammen. Den Lektie har vi altid Brug for, ogsaa i vore Dage; den vilde gøre mangen Spænding lettere.

V

»Skyggen«.

HC. Andersens Eventyr »Skyggen« er almindelig aner-
kendt som en af hans allerbedste Frembringelser. Alle Kendere er enige om at kalde det et Mesterværk. Saa meget mærkeligere er det, at der hersker en saa stor Uenighed om, hvad Andersen med dette Mesterværk har villet. Andersen selv har ikke udtalt sig derom; han har kun sagt, at det var »ondartet« (bö sartig) og tragisk. Historien bestaar jo, kort sagt, i dette, at en lærd og vis Mands Skygge gør sig fri og gaar paa egen Haand; som Skygge har den ganske vist intet Indhold i sig selv, men det lykkes den at faa Rollerne byttet om, saa at den lærde Mand bliver dens Skygge og udnyttes af den, indtil den tilsidst faar Livet taget af ham.

Den Fortolkning, som man nu synes at være standset ved, er den, at Andersen ved Skyggen skulde have tænkt paa sig selv. Begge vore fremragende H. C. Andersen-Forskere, Professorerne Brix og Rubow, deler denne Opfattelse. Begge gaar de ud fra, at den lærde Mand er H. C. Ørsted, H. C. Andersens højtskattede Lærer, og saa skulde Andersen altsaa i Skyggen fremstille sig selv som en helt uselvstændig Popularisator, der udnytter Ørsteds Tanker; han skulde dermed have villet sige, at han har alt fra sin aandelige Herre og Mester, intet af sig selv, altsaa den haardest mulige Selvkritik. Andersen skulde selv bedømme sit Væsen som den huleste Tomhed! En saadan Selvbedømmelse fra Andersens Side lyder dog ganske utrolig. Man maatte da i saa Fald grundigt revidere den gængse Opfattelse af ham som en barnagtig, selvglad Person. Rubow forsvarer sin Opfattelse med den Be-

mærkning, at Andersen i sine Romaner og Skuespil ofte skal have hudflettet sig selv og udtalt mangan streng Selvdom. Jeg véd virkelig ikke, hvad der her sigtes til; jeg tvivler paa, at der kan peges paa andet end, at han har kunnet se visse Mangler ved sit Forfatterskab eller, at han aldrig fuldt har kunnet tilfredsstille sig selv i sin Higen efter at skabe det fuldkomne, men en Selvdom som denne fuldstændige Forkastelse af sig selv og sin hele Virksomhed kan der sikkert ikke noget Steds findes Mage til.

I den Brix-Rubowske Fortolknings Linje ligger ogsaa den Opfattelse af Eventyret, som Knud Hjortø i sin Afhandling (1929) om »H. C. Andersens Livssyn« har fremsat. Ogsaa han lader Eventyret være en haard Selvdom. Men Hjortøs Opfattelse er dog ganske original og ikke langt fra at være genial. Jeg vil fremsætte den med Forfatterens egne Ord:

Kærlighed blev H. C. Andersen nægtet, i Stedet fik han Navnkundighed, og hvordan, han selv ser paa det, har han bittert og dybsindigt fortalt i det geniale Eventyr: »Skyggen«. Det er Historien om en Idealist, en Digter vel nærmest, der skænker Menneskene ædle og skønne Tanker. Det blir Skyggen, der høster Lønnen for hans Værk. Skyggen, det er Navnkundigheden, blir beundret og elsket, Manden selv blir overset. Det blir Skyggen, der faar Prinsessen, Mennesket ham tager de Livet af. Saa kendt var Andersens Navn, da han skrev dette Eventyr, at han med Rette kunde tale om den Slagskygge, hans Navn kastede over Evropa, det blev hyldet og fejret, men hvem brød sig om ham selv? Prinsessen vandt han ved sit Ry, Beundrerinden, men Kvinden, der stadig opfyldte hans Tanker, vandt han aldrig. Saadan ser Digteren altsaa paa Forholdet mellem Ry og Liv, og kunde han nu se op, vilde han vel forfærdes over, i hvilken Grad dette Eventyr, den grumme og dybsindige Dignings Dom over ham selv, er blevet til Sandhed. Skyggen bliver Aar for Aar mere kæmpemæssig, samtidig gøres Mennesket Andersen ved ny Undersøgelser mindre. Den Selvdom, der ligger i Skyggen, gøres for hvert Aar mere sand, mere skaanselløs.

Hjortø gaar altsaa ud over Brix og Rubow deri, at han ikke fortolker den lærde Mand om H. C. Ørsted, men, som man aabenbart maa, om Andersen selv. Men han mener saa, at Andersen her har villet fremstille den Tragik i sit Liv, at medens hans Ry, som dog kun er en Skygge af Virkeligheden, voksede, ja, i den Grad bemægtigede sig hans Liv, saa at alt, hvad han i Livet vandt, kun var Be-

rømmelsens Skygge, saa mistede han Virkeligheden; hans virkelige Menneskeliv blev Tomhed. Jeg kan dog heller ikke tro paa denne Fortolknings Rigtighed. Jeg tror ikke, at Andersen vilde være i Stand til at foretage denne ubarmhjærtige Dissektion af sig selv; at han i 1847, da hans Sjæl sikkert ikke var mæt af Berømmelsens Straaleglans, skulde have kunnet tænke den Tanke, at denne Berømmelse gjorde hans Liv til en tom Skygge, der opslugte hele hans Livs Indhold og lod ham selv staa tomhændet tilbage. Det er rigtigt, at Eventyret er en grim og skaansløs Skildring af, hvorledes den fuldkomne, forlorne Aandstomhed kan sejre over den virkelige Aandsdyrker, udnytte ham, udpine ham, ja til sidst gøre det af med ham. Og det er rigtigt, at denne Skildring er helt igennem mærket med Andersens egne Erfaringer. Men der kan ikke, forekommer det mig, være mindste Tvivl om, at Andersen i dette Eventyr ikke vil dømme sig selv, ikke satirisere over sin egen Navnkundighed, nej, han vil udøse sin Harme over alt det selvgede Skyggevæsen, som i sin egen imbecile Aandløshed ophøjer sig over de virkelige Aandsmennesker. Men hermed har vi endnu ikke udtømt Rækken af de sindrige Fortolkninger, som dette Eventyr har været Genstand for.

I Modsætning til disse Fortolkere har Rigmor Stampe fremsat den Opfattelse, at det hele Eventyr drejede sig om Andersens Forhold til Huset Collin. Med Skyggen skulde der være sigtet til Edvard Collin. Særlig skulde der være tænkt paa, at skønt Collin som Digter kun var en Skygge i Forhold til den verdensberømte Andersen, saa havde han dog ved sit lille Talent som Visedigter i Familiens Kreds overstraalet Andersen til dennes bitre Ydmygelse, og nu hævner Andersen sig i dette Eventyr paa sin Ven ved at skildre ham som den tomme, indholdsløse Skygge.

I denne Opfattelse er der ubetinget visse Sandhedsmomenter, men heller ikke den kan gennemføres. Mine Studier over H. C. Andersen har ført mig til den Opfattelse, at det for Andersen altid først kom an paa at

gennemføre selve sin kunstneriske Idé; dertil kan han benytte mange selvoplevede Træk; kan ogsaa i Forbigaaende satirisere over bestemte Personer, men aldrig saaledes, at hans Hovedformaal bliver det, at gennemføre en Satire over nogen enkelt af sine Samtidige. Man træffer derfor aldrig hans dybeste Mening, naar man ikke i hans Værk først og fremmest vil se Gennemførelsen af den Idé, som han former sit Værk over. Derfor mener jeg, at Brandes væsentlig havde Ret, naar han allerede før Andersens Død og uimodsagt af ham gengav sit Indtryk af Eventyret saaledes: at »det er alle Skyggers, alle Andenhaandsmenneskers, alle uoprindelige, eftergjorte Aanders Drapa, alle deres, som tror, de ud af den blotte Løsrivelse fra deres Omgivelse naar Selvstændighed og sand Menneskelighed.« Ja, det var hans Idé, og den gennemførte han med Mesterskab og Konsekvens.

Naar jeg saa ubetinget maa afvise den Brix-Rubowske Fortolkning, saa er en Hovedgrund dertil følgende. Andersen kan aldrig tænkes at have haft den Opfattelse af sig selv, at han var en uselvstændig Popularisator af andres Tanker. Intet harmede ham saa meget, som naar der — blandt alt det meget dumme, der blev sagt om ham — ogsaa blev paastaet, at han »havde ingen Opfindelses-evne«. Det var bl. a. Heiberg, der paa et tidligt Tidspunkt af hans digteriske Løbebane fremsatte denne Paastand, som unægtelig snart viste sig at være bundfalsk. At Andersen kunde »hitte paa«, det har han tilvisse tilstrækkelig tydeligt vist. Han skrev selv et Eventyr om den Mand, som vilde være Digter til Paaske, men som bare ikke kunde »hitte paa« — kedeligt nok, men saa blev han blot i Stedet for Kritiker af dem, der kunde hitte paa; et besk Hib til hans mange Kritikere. At Andersen skulde mene om sig selv, at han overhovedet ikke havde været indenfor i Poesiens Rige, men bare som Skyggen havde staaet i Forgemakket og i Virkeligheden ikke havde forstaaet noget af det hele, det er lige saa utroligt.

Jeg mener ganske vist, at den sædvanlige Beskyldning mod ham for en grænseløs Forfængelighed, er væsentlig

misforstaaet, men saa ydmyg var han nu heller ikke, at han vilde reducere sig selv til en ganske tomhjernet Efterplaprer af andres Tale. Naar Rubow til Forsvar for Opfattelsen af Andersen som Skyggen, peger paa hans egen langstrakte, fantastiske Fremtoning, hvis Indtryk paa Folk han stadig var sysselsat med, saa er det dog vel et lidt anstrengt Bevis, da jo dog Skyggen efter Omstændighederne lige saa vel kan være kort som lang.

Derfor tror jeg altsaa ikke paa denne Teori. Langt mere kan der siges til Fordel for Fortolkningen af Skyggen om E. Collin. For det første er det klart og indrømmes da ogsaa af alle Fortolkerne, at det berømte »Dus-Motiv« har spillet afgørende ind. Andersen havde i 1830 skriftligt i meget ydmyge Vendinger bedt E. Collin om at sige du til sig, men Collin afslog det. Derved tilføjede han Andersen et Saar, der aldrig blev fuldstændig lægt. Denne Dus-Historie har haft den største Betydning for Andersens følgende Liv, hvad jeg en Gang i en større Sammenhæng haaber at kunne vise udførligt.

At han har den i Sinde, fremgaar bl. a. tydelig af, at naar han lader Skyggen forklare, hvorfor den ikke vil lade den lærde Mand sige du til sig, saa sammenligner Skyggen den ubehagelige Følelse, som det vil volde den, med den Følelse af Ubehag, som nogle Mennesker kan faa ved at røre ved graat Papir; denne Begrundelse er nemlig taget ordret fra Collins afslaaende Svar paa Andersens Bøn om Dus-Broderskabet! Han lader her ligesom sin Ven føle, at han ikke har glemt hint for ham saa sørgelige og krænkende Afslag. Collin har da ogsaa godt forstaaet, at der hermed var sigtet til ham. Andersen skriver desuden ligefrem til Collin i Anledning af »Skyggen«: »Ja, De har vel mærket, at Ondskaben gælder Dem.« Men naar Rigmor Stampe vil føre denne Analogi helt igennem i Eventyret (hvad hun dog maa indrømme ikke helt lykkes), saa er hun sikkert paa Vildspor. Andersen kan ikke have nogen Grund til at tænke paa Collin, naar han skildrer Skyggen som den ondskabsfulde, aandstomme Person, der forfølger sin Herre, hvem han skylder alt, indtil Døden. Berøringen

med Collin begrænser sig sikkert til selve Dus-Momentet.

Baade Brix og Rubow hævder, som ovenfor antydet, at ved den lærde Mand har Andersen tænkt paa Ørsted. Det lader sig jo sige; Ørsted talte jo ligesom den lærde Mand meget om det sande, skønne og gode. Men selv om Andersen med denne Beskrivelse har tænkt paa Ørsted, saa spiller dette aldeles ingen Rolle i Eventyret; thi den Skæbne, som den lærde Mand her faar, er jo aldeles ikke Ørsteds Skæbne, hvis Livsbane var fuld af Hæder og Berømmelse, og hvem ingen vilde alvorligt til Livs, allermindst da hans taknemlige Elev Andersen. Derimod var det i høj Grad *Andersens* Skæbne at blive traadt ihjel af Gæs, af aandelige Undermaalere. Det maa stadig huskes, at Andersens Eventyr er ikke Allegori paa bestemte Personer — men den digteriske Udførelse af en almengyldig Tanke, kun, at i dens Udførelse indføjer Andersen stedse sine egne, tit dyrekøbte Erfaringer. Saaledes passer Dus-Motivet paa Collin, men den øvrige Skildring af Skyggen, f. Eks., at den ved alt og kan alt, at den udnytter Herrens, altsaa Andersens, Viden for sine Interesser, passer jo aldeles ikke paa disse to Menneskers Forhold.

Men der er en anden, paa hvem adskilligt af det, der siges om Skyggen, passer bedre. Og det er hans ihærdige Modstander og Forfølger Molbech. Naar Andersen lader Skyggen komme ind i Poesiens Forgemak, men ellers aabenbart være udenfor det hele, saa kunde det være en udmærket Beskrivelse af Molbech. Skyggen hævder, at den har set alt, og den ved alt; den gik jo ganske vist ikke helt ind i Poesiens Sale; dennes straalende Lys kan ingen Skygge taale; men den havde en udmærket Plads i Forgemakket; den havde været ved Poesiens Hof, men selv har den ikke det mindste poetiske Begreb; det har derimod den lærde Mand, som her ganske skifter Karakter, aldeles ikke optræder som den lærde, men som den begejstrede Tilbeder af Digtningens, af Kunstens herlige Verden, det vil sige som Andersen selv; *han* har dog, om end kun i et Glimt, set, hvad Molbech aldrig saa, skønt han havde trængt sig ind i Forgemakket. Ja, det passer paa Molbech,

denne pedantiske Læsehest, der »vidste alt og kendte alt«, men sandelig, hvad Poesi angaar, aldrig kom længere end til Forgemakket, og som en Skygge sugede Livet af Andersen med sine dræbende Recensioner.

Dette passer ogsaa paa Andersens Omtale af Molbech i »Mit Livs Eventyr«, hvor han siger, at »Molbechs skabende Genius har i Ungdomstiden bragt en Vandring gennem Danmark, skrevet i den Tids Blomstersprog, og en Rejse gennem Tyskland, Frankrig og Italien, der synes øst af Bøger og ikke af Livet. Han sad i sin Studerestue og paa det kgl. Bibliotek«, kort sagt i Forgemakket, men selv var han uden al Originalitet, kunde intet selv »hitte paa«, men var en gigantisk Skygge af al den fremmede Lærdom, han uafbrudt indsamlede, mindst af alt Poet og uden virkelig Forstaaelse af Poesiens straalende Verden.

Det er, synes jeg, umiskendeligt, at det er saadanne Erfaringer, Andersen i fri Benyttelse har nedlagt i denne pragtfulde Digtning, der for saa vidt drypper af Ondskab (bøsartig), men tillige er tragisk, fordi Andersen her har nedlagt nogle af sine bitreste Erfaringer, fremfor alt dog, er et helstøbt Arbejde, fordi Andersen aldrig benytter sine Erfaringer længere, end hans Idé med Værket tillader. Det er da lykkedes ham at give en pragtfuld Skildring af, hvorledes Undermaalere og Efterplaprerer og uintelligente Bedrevidere i denne onde Verden kan faa Krammet paa de virkelig originale, skabende Naturer, hvis aandelige Rige i Virkeligheden for Skyggerne er og bliver en lukket Bog, fordi de selv aldrig har været længere inde end i Forgemakket ved Poesiens Hof.

VI

H. C. Andersens Forfængelighed.

1

Forfængelighed eller Ærgerrighed.

Som jeg alt tidligere en Gang har bemærket, er H. C. Andersen-Forskerne ikke enige om, hvorledes det forholder sig med H. C. Andersens saakaldte »Forfængelighed«. Medens E. Reumert nærmest bestrider, at man kan kalde H. C. Andersen forfængelig, saa erklærer Helweg derimod, at han var »enorm forfængelig«, »indtil det latterlige forfængelig«. Og den sidste Opfattelse deles sikkert af de allerfleste. Beskyldningen er gammel. Han maatte høre den atter og atter, da han endnu var Dreng, og den fulgte ham siden. Man maatte jo i H. C. Andersens Fædreland til sidst bøje sig for hans Geni og Forfatterstorhed, og dog maatte han komme langt op i 60erne, før man kan sige, at Anerkendelsen brød igennem; det første stærke Bevis derpaa kom, da Odense By 1867, altsaa 8 Aar før hans Død, udnævnte ham til Æresborger. Men Indtrykket af Latterlighed og Forfængelighed har Samtiden ikke kunnet give Afkald paa, og det har da fæstet sig til hans Minde med saa sejt en Kraft, at det vel næsten vil være forgæves at prøve paa at fjerne det.

Vist var den Dreng latterlig, som kom og dansede for Mdm. Schall, forhutlet som han var i mange Maader. Vist stak han af i en frygtelig Grad mod det fine og dannede Selskab, han prøvede at trænge sig ind i. Uden Tvivl havde han komiske og kejtede Manerer. Han var saa uhyre naiv, at man nødvendigvis maatte le ad ham. Og tænk, hvilken kolossal Dristighed, at denne 14aarige, op-

løbne, lurvede Proletardreng overhovedet kunde finde paa at trænge sig ind til de fineste Folk! Maa det ikke kaldes en næsten afsindig Forfængelighed, at han tillægger sig selv saa stor Betydning, at han er saa afgjort vis paa, at man bør tage sig af ham og hjælpe ham til at blive berømt? Er ikke selve det, at Drengen gør det til sit Livs Maal at blive berømt, Bevis nok for en aldeles fantastisk Forfængelighed?

Det synes jo saa. Og dog er der i det hidtil sagte, naar man ret tænker efter, ikke Spor af det, man ellers betegner som Forfængelighed. Men der er Ærgerrighed, og en forbløffende Vished om, at der i ham bor saadanne Evner og Kræfter, at de kan bære ham op paa den højeste Tinde af Ære og Berømmelse. Denne Vilje til at bane sig Vej er i Virkeligheden ganske utrolig. Han gaar der i København i tre Aar fra sit 14de til sit 17de Aar, ganske vist hjulpet lidt af de store, han trængte sig ind paa, men uden at lære noget og Gang paa Gang skuffet, idet det viser sig, at de Evner, han vilde bygge paa, først Sangen og saa Dansen og Skuespillet, alle viste sig at svigte. Og dog holder han ud. Saa drives han ind paa at blive Forfatter, giver sig til at skrive Tragedier, umulige naturligtvis og skrækkelig bogstaverede, og de forkastes selvfølgelig, og saa kommer endelig det Øjeblik, da Etatsraad Collin tager sig af ham, og han kommer i Skole. Her sættes han i Spændetrøje og mellem smaa Dreng; hans grimme Ydre og kejtede Optræden, der staar i en løjerlig Modsætning til hans store Pretentioner, indbringer ham selvfølgelig megen Spot og mange Krænkelser og utrolig mange Formaninger til dog endelig ikke at være forfængelig, saa han tilsidst selv tror, at han er det. Saaledes skriver han under sin Skoletid 1826 til sin Velgører Collin: »Jeg gør mig Dag for Dag ret Umage for at kende mig selv, men i Henseende til Evner og Kræfter vil det ikke ret lykkes mig, thi jeg føler nok, at den slemme Forfængelighed lister sig med i Spillet«. Denne Udtalelse er sikkerlig intet andet end et Ekko af den almindelige Dom, som stadig tudes ham i Øret. Det er nu en Gang vedtaget, at Andersen

er rasende forfængelig, og at denne Forfængelighed skal piskes ud af ham. Det er, som han siger til sig selv: »Ja, saa maa det vel være sandt.« Men det er vist ogsaa den eneste Gang, han har indrømmet det, og man fristes til at mene, at overfor sin Velgører har han ikke turdet andet. Han blev efterhaanden godt nok klar over, at man i mange Henseender bedømte ham forkert. Han bliver sig bevidst, at Beskyldningen for Forfængelighed er falsk; den passer ikke; det, man kalder saa, og som maaske kan tage sig saaledes ud, er dog ikke Forfængelighed. Det bliver han klar over, og derefter har han hele sit Liv igennem protesteret mod den Beskyldning.

Hvad bygger man den da paa? Paa hans grænseløse Optagethed af sig selv, paa hans Trang til at blive rost, paa hans tit temmelig paatrængende, synes man, Lyst til at læse sine Ting op for andre, paa hans Higen efter at blive berømt. Intet af disse Træk kan benægtes. Den Dreng, der satte det som sit Livs Maal at blive berømt og saa tage, hvad det kostede at naa Maalet, nemlig »at gaa meget igennem«, han var tilvisse, som allerede sagt, ærgerrig. Men Ærgerrighed er ikke det samme som Forfængelighed. Drengens Længsel efter at komme til at høre til de Mænd, man kalder store, tager den anskuelige Form, at saa bliver man berømt. Anerkendelsen af Storheden maa til som Bevis for, at man virkelig *er* stor. Storheden vil ikke nøjes med, at man er stor i sine egne Øjne; den maa nødvendig tiltvinge sig Indrømmelsen af, at den virkelig er Storhed. Det er det, der staar for Barnet. Men *det* er endnu ikke Forfængelighed. Forfængelighed er en lidet tiltalende, gold og tom Egenskab, nær i Forbindelse med Lapseri. Ærgerrighed derimod er Geniets Ret. H. C. Andersen har fra første Færd Bevidstheden om, at han »duer«. Hvor betegnende er ikke Drengens Ord, da man vil sætte ham til et Haandværk: »Det vilde da være Synd!« Han kunde aldrig have ført sit Forsæt igennem, aldrig have udholdt den haarde og ydmygende Behandling, han fik, hvis han ikke havde haft den urokkelige Bevidsthed, at han *var* dog en Svane. Og *det* er ikke Forfængelighed.

Det er kun Geniets naturlige Ret til at kræve Raaderum for sin Udfoldelse, i hvert Fald Ret til at skabe sig dette Raaderum i heftig Protest mod alt det, der vil holde det nede. Denne Geniets velbegrundede Ret til Ærgerrighed er det, der ligger paa Bunden af Andersens heftige Reaktion mod den Behandling, der vil nægte ham denne Ret ved at erklære ham for over al Maade forfængelig. Thi den blotte Forfængelighed har naturligvis ikke denne Ret. I selve Ordet Forfængelighed ligger, at dens Krav er ubegrundede. Derfor maa H. C. Andersen i Bevidstheden om sit Geni, der ved Guds Naade — saadan ser han paa det — er skænket ham, reagere paa det kraftigste mod den fornedrende Beskyldning for Forfængelighed, hvis Mangel paa Berettigelse jo da ogsaa bliver klarere og klarere, eftersom hans Geni trods al Modstand sejrrikt udfolder sig i hele sin Glans. Jeg vil da først søge at vise, at det, man hos Andersen kalder Forfængelighed, havde sit Udspring fra to Kilder, dels fra hans saare store Troskyldighed — han var naiv som faa — og dels fra hans Reaktion overfor den højst uheldige og væsenlig uretfærdige Behandling, han var Genstand for.

2

Behandlingen af ham.

Troskyldig og naiv kommer den 14aarige Dreng alene over til København, vis paa, at der var gode Mennesker nok, der vilde tage sig af ham og hjælpe ham frem mod hans Ærgerrigheds lysende Maal. Helt blev han jo heller ikke skuffet. Det var jo i sig selv en Mærkelighed, at saadan en Fyr kommer anstigende fra Odense og har Energi nok til at tiltvinge sig Adgang forskellige Steder. Mænd som Weise mindes deres egen svære Ungdom og tager sig af denne sære men eventyrlige Fremtoning. Men visse- lig maa han gennemgaa meget. Ja, efter at Etatsraad Collin har antaget sig ham, og hans Fremtid saaledes synes ordnet med kgl. Understøttelse til Skolegang, saa

begynder først ret hans Trængselstid. Thi nu er han først fuldkommen afhængig af andre, fuldkommen bastet og bundet. Nu skal han svare til de Forventninger, han selv har været ude om at vække. En kvælende Ængstelse lægger sig over ham. Han møder Kritik og ublid Behandling fra næsten alle Sider, i alt Fald fra dem, han er afhængig af, og fra dem, der vil optræde som hans Venner. De forbyder ham at digte, mens han er i Skolen. Et meningsløst Forbud! Kunde han overholdt det, var han jo ikke det Geni, han var. Alligevel er Forbudet der og volder ham mange Kvaler, og Rektoren lader ham tit nok høre, hvor umulig han er. Saa lyder det til ham allevegne fra, at alle hans Storhedsdrømme er dog kun Forfængelighed. Intet Under, at han føler sig fornedret, at han føres til at gruble over sig selv, at han lever i Frygt for at synke haabløst i sin Velgørers Omdømme, at han derfor føres ind i dette at vise sig selv og andre, at han virkelig »duer«. Hans saakaldte Forfængelighed har da sin Rod i, at han nødvendig maa søge at hævde sig overfor den Behandling, han er Genstand for, og saa naturligvis ogsaa i den Naivitet, der i alt Fald i den første Tid, indtil de ubehagelige Erfaringer svækker den og gør ham mistænksom, foregøgler ham, at hvad der glæder ham, maa ogsaa glæde andre. Han læser sine Ting op — ja, ja, han havde jo allerede i sin barnlige Troskyldighed gjort det i Odense, og man havde dør undret sig over ham og beundret ham, men nu gør han det ogsaa i sin Trang til at faa andres Forsikring om, at han alligevel duer. Man har i denne Sammenhæng talt om hans Underlegenhedsfølelse. Dette Udtryk er ikke helt rigtigt. Thi han har netop Geniets Overlegenhedsfølelse; under Kritiken og den skaanseløse Behandling kan denne Bevidsthed om eget Værd vel nok trues og forkvakles og tynges ned af Tvivl (der imidlertid alle kommer udefra), men denne Selvbevidsthed hævder sig altid og bærer ham igennem det haardeste Tryk. Der er her et væsentligt Træk i hans Karakter, som sandelig ikke maa overses, thi hvad var H. C. Andersen blevet uden den standhaftige, utrolig energiske Holden

fast ved den ukuelige Bevidsthed om, at han *var* dog en Svane, og de skulde nok allesammen faa det at se! Derfor prøver han at vise alle Mennesker det, og saa siger disse Mennesker naturligvis alle som en: Gud, hvor er dog den Andersen forfængelig!

Han kan dør i Slagelse trøste sig med, at dog ikke alle hans Forsøg er mislykkede. Han har skrevet »Det døende Barn«, som blev oversat paa Tysk og af Heiberg optaget i »Den flyvende Post«. Det betyder dog noget. Han vandrør om Lørdagen til Ingemann i Sorø og trøstes af den blide Digter, der dog ogsaa advarer ham imod at sætte sit Livs Maal i Berømmelse. Men foreløbig gælder det for ham kun om det ene at tiltvinge sig den Anerkendelse, som betyder Indrømmelsen af, at han havde Ret, da han drog til Hovedstaden, trængte sig paa og blev hjulpet. Men netop fordi hans Forhold bragte ham i en saa fuldkommen Afhængighed af andre, kom han dog stadig til at staa som den, der skulde opdrages paa og stikles til, holdes nede og bæres over med, slibes af, saa han passede i Godtfolks Kram, og da hans Fremtræden uden Tvivl havde mange Kanter, og han virkelig var den grimme Ælling, saa havde man i visse Maader let Spil. Han behandlede som en pretentiøs Opkomling, paa ham var der frit Slag. Den Følelse, som derved vækkes hos ham, kan ikke betegnes som Underlegenhedsfølelse. Det er Følelser af Sorg og Skuffelse, af Mismod og Harme, der bølger gennem hans Sjæl; det er Bevidstheden om, at man gør ham Fortræd ved at behandle ham saaledes. Han er sikker paa, at man er uretfærdig imod ham. Og derfor forlanger han den »Erkendelse«, han mener at have Krav paa. Han forlanger den maaske for meget, for stærkt og for tit. Derfor giver han vel selv nogen Grund til, at man antager ham for forfængelig. Men man tager ganske fejl, naar man tillægger ham denne taabelige Paafuglevigtighed. Det er virkelig ikke det, der fejler ham. Ganske særlig er det »Vennerne«, der er ude efter ham. Det Collinske Hus tilføjer ham, sikkert i den bedste Mening, talløse Krænkelse og Lidelser. De ser ham daglig i hans lidet imponerende

Fremtræden, trykket, som han er, af Taknemligheds-gælden til dette Hjem, hvor han tilvisse ingen Krav kan stille. Sin Følelse af Forholdet lader han i Eventyret Hønen udtale, naar den siger: »Du er et Vrøvl, og det er ikke morsomt at omgaas dig; mig kan du tro; jeg mener dig det godt, jeg siger dig Ubehageligheder, og derpaa skal man kende sine sande Venner.« Andersen har ofte sagt, at det Collinske Hjem i Grunden var hans Danmark; det var længe det eneste Sted i hans Fædreland, hvor han dog følte, at han hørte til. Og dog gjordes Opholdet ham tit saa pinefuldt. *Netop her maa han for enhver Pris hævde sig.* Og overfor Beskyldningen for Forfængelighed gælder det først og fremmest om at fremhæve, at naar Andersen idelig er ude om at naa Berømmelse og faa den slaaet fast, saa er en Hovedgrund dertil den, at Collins, navnlig hans gamle Velgører, hvem han skylder alt, skal forstaa, at deres Hjælp var ikke spildt, at de netop i ham havde reddet et stort Geni fra Undergang. Der kan anføres Citat efter Citat, som viser, at naar han høstede Ære og Berømmelse, saa gik hans Tanker altid til Collin; *hans største Glæde var ikke selve Rosen, men dette, at hans Velgører og Hjemmet derovre kunde se, at deres Godhed og Opofrelse ikke var spildt.* Jeg skal anføre nogle Eksempler. Allerede i Skolen skriver han: »Jeg er stedse urolig for ikke at fyldestgøre min Velgører.« 1830 skriver han til Sønnen: »Sig mig, hvad han i Grunden tror om mig. De kan ikke tro, hvor hans gode Tanker om mig baade fra Aandens og Hjærtets Side er mig vigtige.« I 1847 under al Hyldesten i England skriver han: »I den rene Glæde, jeg føler over, at din Fader og Danmark har Ære af mig, er jeg lykkelig.« Yderst betegnende er hans Ord til Sønnen 1833: »Edvard, vær mig trofast, De skal faa Ære af mig, jeg har Kræfter i min Sjæl, der med Guds Hjælp skal komme til Modenhed. Det er et Træk i min Karakter, at *hvor man vil berøve mig alt, føler jeg just dets Besiddelse og gennemglødes af Stolthed og udtaler den.*«

Her har vi Forklaringen. Det kunde ikke være sagt

tydeligere. Man har ikke kunnet forstaa, at *Andersens »Forfængelighed«* var en defensiv Forfængelighed, et for ham absolut nødvendigt Nødværge.

3

Kritiken.

Man har villet mene, at Bedømmelsen af Andersen i Virkeligheden ikke var saa slem, som Andersen, der følte sig saaret ved den mindste Anke, gjorde det til. Men det lader sig nu ikke nægte: Bedømmelsen var meget haard og uretfærdig og navnlig i sin hele Façon yderst krænkende. Heiberg havde til en Begyndelse været venlig og omtalt Andersens første Værk »Fodrejsen« med en vis Velvilje. Men denne Velvilje varede kun kort. Man kunde her i Danmark paa den Tid i de fine toneangivende Kredse ikke se bort fra, at Andersen var den tarvelige og udannede Proletardreng, at der derfor skulde opdrages paa ham, at alle Mangler derfor skulde paa det stærkeste fremhæves, selv om man jo ikke vilde nægte, at han havde et vist Talent. I vor Tid vilde Proletardrengen haft bedrø Chancer. Man maa ogsaa huske, at den Tids litterære Kritik lagde den største Vægt paa Formen, og mod disse Formkrav forsyndede Andersen sig naturligvis. Kort sagt, man lagde Vægt paa de smaa Fejl hos Andersen og oversaa de større Fortrin.

Her maa vi da i første Række nævne Molbech, der efter først at have behandlet Andersen venligt forfulgte ham med et stadig voldsommere Had. Vi kender nu alle hans Censurer over Andersens Arbejder for Scenen, og med Rette siger Udgiverne af Brevvekslingen mellem E. Collin og H. C. Andersen om en af disse Censurer, at den »ved sin fabelagtige Uforskammethed er et for dens Ophavsmand højst karakteristisk, om end lidet smigrende Aktstykke«, og ikke mindre skandaløs var hans Anmeldelse af Andersens »Aarets tolv Maaneder« og »Samlede Digte« i Maanedsskrift for Litteratur 1833. Men forinden kom, allerede

1830, Hertz's opsigtvækkende »Gengangerbreve«; da var Andersen altsaa kun 25 Aar. De overøste Andersen med Haan og Persifflage: »det pure, pære Naturgeni, hellig Andersen, der rider paa Poesiens nattegamle Føl« o. s. v. Ogsaa Hauch kastede sig over ham i sit Stridsdigt mod Heiberg: »Den babyloniske Taarnbygning *en miniature*«, ligeledes fra 1830, hvor han lader Andersen optræde som Pjerrot og kalder hans »Fodrejse« for en Daarekistebygning. 1838 kom saa S. Kierkegaard med sin skaanselløse Kritik af »Kun en Spillemand« i »Af en endnu levendes Papirer«, hvor der forekom Ytringer som den, at »Andersen var bedre skikket til at fare af Sted i en Diligence og bese Evropa end til at beskrive Hjærternes Historie.« 1840 kom Heibergs »Nye Digte«, hvor han i »En Sjæl efter Døden« lader Andersens Værker være Læsning i Kedsomhedens Helvede og haaner den evropæiske Berømmelse, som Andersen selv havde været uforsigtig nok til at pege paa i sin Fortale til »Maurerpigen«. Saa kom 1844 Hostrup med »Genboerne«, hvor den evige Jøde jo ogsaa beklager sig over Andersen og navnlig over, at han har udvidet hans Galoscher, altsaa en Hentydning til Andersens store Fødder. Det var saadanne ganske uforment haanende, personlige Anmærkninger, der irriterede og saarede Andersen saa dybt. Andersen var ømskindet; det kan ikke nægtes; og for ømskindede Personer er Grinets Kritik den mest ondartede. Ogsaa Skuespilleren Høedt havde i nogle ganske ligegyldige »Digte« gjort personlig Nar af Andersen i Anledning af hans Rejsebeskrivelse: »En Digers Bazar«. Endelig kom 1844 Hauchs »Slottet ved Rhinen«, hvor en af Bogens Hovedpersoner, Digteren Eginhard, er den mest hensynsløse, grove Karikatur af Andersen. Det var ubetinget ondt gjort, og denne Bog er derfor ubestridelig en Skamplet paa Hauchs Forfatterskab. Det er ubegribeligt, at Hauch kunde begaa et saadant Fejlgreb. Alle Andersens ydre Særheder er omhyggelig aftegnede, og navnlig skildres han som besat af den tommeste og huleste Forfængelighed; en Digter med et vist Talent, Gudbevares, men ikke noget virkeligt Geni. Det barnlige, næsten

kvindelige hos Andersen er uendelig ofte af Kritiken blevet opfattet som personlig Umandighed, saaledes ogsaa her. Han lader ham ende som sindssyg, men slutter saa sin Dom over ham med den Udtalelse, at han i Grunden nu ikke var galere, end han altid havde været! Denne Dom gjorde et stærkt og uhyggeligt Indtryk paa Andersen. Jeg gad nok vidst, mod hvilken anden Digter man vilde have tilladt sig en saa utrolig Behandling! Man betænke, at Andersen 1845 allerede befandt sig paa sin Produktions Højder, Eventyrene var forlængst (1835) begyndt at udkomme, men endnu kunde man altsaa herhjemme behandle ham som et net Talent, der latterligt nok i sin grænseløse Forfængelighed ansaa sig selv for et stort Geni. Det maa dog siges, at Hauch selv blev noget forfærdet over Virkningen af sin Bog og søgte at gøre det godt igen. Det skal heller ikke glemmes, at baade »Improvisatoren«, der gjorde ham berømt i Udlandet, herhjemme blev modtaget med stor Kulde, og at hans Eventyr i Begyndelsen fik samme Behandling. Den eneste, som virkelig stod paa hans Side, var Heibergs Modstander, den glimrende kritiske Begavelse, P. L. Møller, som i 1842 gav »En Digtets Bazar« en virkelig forstaaende Behandling og 1845 havde Æren af at være den første, der herhjemme slog for Alvor til Lyd for Andersens Eventyr. Men ellers var saa godt som alle de ledende, toneangivende Aander imod Andersen.

At denne Behandling fra saa at sige officiel dansk Side var skammelig, følte man stærkt i den øvrige Verden, der forlængst havde hyldet Andersens Geni. Det kom frem ved de svenske Studenters Hyldest i 1840 og fra tysk Side blev det ogsaa udtalt. Men denne Kritik var i sig selv ikke det værste. Langt værre for ham var den Bedømmelse, som hele det danske Publikum overhovedet lod ham viderfares. Disse idelige, talløse Naalestik, som han var ude for, baade direkte og anonyme, de har været svære at tage. Det er let nok at sige, at han skulde have hævet sig over dem, men man betænker i saa Fald ikke, at det ikke var enkelte Stik af Ondskab og Misundelse, der kunde

være blevet opvejede ved en retfærdig Bedømmelse fra de virkelig førende Personligheders Side. Det var Kamertonen over det hele. Andersen har selv fortalt enkelte Eksempler derpaa. Særlig grim var jo den anonyme Tilsendelse af et ondsindet Smædedigt til ham i Paris. Men mere end alle Enkeltheder vejer her E. Collins bekendte Brev til Andersen i Anledning af hans »Agnete«. Brevet er tillige et glimrende Eksempel paa Collinernes Opdragelse af ham. Han skriver:

»De ved ikke, Andersen, saaledes som jeg og de andre, der mener Dem det godt og holder oprigtigt af Dem, hvorledes Folk — ja, næsten alle — det er forskrækkeligt, med hvor faa Undtagelser — hvorledes Folk ytrer sig: »Har han nu igen smurt noget sammen«, »jeg er for længe siden ked af ham«, »det er altid det samme, han skriver«, kort sagt, det er utroligt, hvor faa Venner Deres Muse nu har. Hvad er Grunden dertil? De skriver for meget. Det er dog i Grunden en umaadelig Egoisme af Dem at tiltro Folk denne Interesse for Dem; Skylden maa være Deres egen; thi Publikum, i det mindste Recenterne, har sandelig ikke givet Dem nogen Anledning dertil« (!)

Jeg mener, at her har vi Beviset for, at Andersens Skilddring af sin Tilværelse som den grimme Ælling i Andegaarden, var rigtig. »Næsten alle«, kun »med yderst faa Undtagelser«, og Collin var ikke blandt dem, taler saadan om Andersen. Denne Straale faar Andersen i Begyndelsen af sin Rejse; hvem vilde den ikke have slaet ned? Men hans Geni var for oprindeligt og for stærkt til at kunne slaas ned. Det rejser sig efter alle Ydmygelser, og Improvisatoren blev Svaret paa den københavnske Overlegenhed. Med den havde han praktisk talt sejret, thi med den sejrede han ude i Verden. I Danmark blev Sejren ikke vundet, før han blev en gammel Mand.

Det bliver derved, at Andersens Forfængelighed var ikke nogen taabelig Paafugleforfængelighed, som Hauch havde sagt; den var den defensive Forfængelighed, den nødvendige Selvhævdelse, den var den utrættelige, men aldrig sejrende Stræben efter at aftrodse Collinerne Erkendelsen af hans betydelige Geni. Med Rette siger Astri Helmer om ham:

»Andersen var et Geni af Guds Naade, som vovede at tro paa sit Snille, før nogen anden gjorde det. Han var oprigtig og sagde gerne

— i alt Fald inden bitre Erfaringer med Aarene gjorde endog ham forsigtig — rent ud, hvad han følte. Hans Vej var ofte tung, Menneskers Modstand tvang ham til overfor sig selv, næsten paa Trods, at hævde sine Gaver til det yderste.«

4

Protesten.

Andersen har hele sit Liv igennem protesteret mod den Behandling og Bedømmelse, han var ude for. Enhver Haardhed, selv nok saa ubetydelige Naalestik, tog stærkt paa ham. Han kunde godt selv indse, at han her var for ømskindet. Han siger selv en Gang: »Jeg er vist ikke Gud taknemlig nok, idet jeg lader mig afficere af det smaa, men jeg tror, det ligger i min første Fremtræden under trange Kaar.« Og heri har han sikkert megen Ret. Hvor dybt denne Behandling af Proletardrengen sad i ham, viser en Udtalelse som denne: »Jeg har nu en Gang den fikse Idé, at den Digter, om hvem Maanedsskriftet har sagt, at han en Gang lovede noget, men at dette Haab var opgivet, den Dreng, en af vore første Mænd sagde til, han skulde huske, at han var et fattigt Barn, og hvem Biskop Mynster for 12 Aar siden lod vide, at det var en Naade, at man vilde lade ham studere, dog skal faa et Navn, lige saa berømt som hines. *Jeg vil.*« Han følte selv, at det, hans Geni trængte til, var Solskin, hvis det ret skulde blomstre. Det var ikke hans Forfængelighed, men det var hans Ømskindethed, der gjorde, at han reagerede saa heftigt mod enhver Kritik; og da han var vant til at møde den i en saarende Form, der lod ham føle »hans første Fremtræden under trange Kaar«, saa maa man kunne forstaa det. Der er her intet at forundres eller forarges over. Han følte selv, at den idelige Kritik, ikke blot den ondsindede, men næsten mest den overlegent velmente, hæmmede ham i Udfoldelsen af sine Evner. Der kunde anføres talløse Udtalelser herom. Det kunde være interessant en Gang at samle dem og gennemgaa dem alle, men det vilde her føre for vidt. Særlig betegnende er maaske, hvad han

skrev efter den forskrækkelige Skylle, han fik af Collin efter »Agnete«:

»Hvad er det egenlig for en Forandring, I vil der skal foregaa med mig herude? Min Følsomhed, min Barnlighed er maaske det bedste ved mig, og den skal bort! Tror I, at Følsomheden gaar til Grunde ved ideligt at hegle paa mig, ved ideligt at sige mig Ting, der bedrøver mig? Nej, sandelig, ved at saares vækkes denne mere, gør mig heller glad, bidrag til, at jeg ser Livet i Solskin, og da vil mit Lune vokse, men man behandler mig aldeles galt.«

Det blev ligefrem en Teori hos ham, at Geniet forkludres ved nedsættende Kritik, men trives og udvikles ved Solskin, ved den Opmuntring, som Rosen betyder. Han udvikler udførligt denne Teori i »Improvisatoren«. Betegnende er saaledes følgende Udtalelser: »Digteren, i det mindste den, der har min Natur, er en Blomst, der kun trives ved Kærlighed, ved Opmuntring og Ros, og den Slags Solskin tror mine lærde Opdragere ikke er mig gunstig, og saa klapper og vander de saalænge, til Planten gaar ud.« »Opmuntring er Solen, der udklækker hver Blomst i min Sjæl, forædler og styrker mig.« »Jeg higer efter Æren som den gerrige efter Guldets Klang« osv., der er Udtalelser nok.

Det lyder jo til en Begyndelse underligt, dette idelige Krav om Ros. Men her maa der en dybere gaaende Analyse til, end de, der har saa travlt med hans Forfængelighed, hidtil har forsøgt. Vi hørte, at noget af det, hans kære opdragende Venner vil til Livs hos ham, er hans »Barnlighed«. De finder ham barnagtig. Vist kan der med Rette tales om Barnlighed hos Andersen. Han kom til København som det troskyldigste Barn. Han siger selv: »Ingen har vistnok mødt Verden med et varmere eller mere aabent Hjærte end jeg, men ingen er vist heller blevet mere spottet derfor end jeg, og dette har gjort mig mistænksom; der et ordenlig hæsligt.« Men denne Barnlighed hænger sammen med Andersens ejendommelige Digterbegavelse og kan slet ikke skilles derfra. Der er noget i det, naar Hertz — ganske vist for at saare — kalder ham for »et Naturgeni«. Andersens Barnlighed hæn-

ger sammen med hans Umiddelbarhed, hans Evne til ligesom at springe ind i Tingenes Hjærte; hvad andre har gennem moden Refleksion, det har han i en umiddelbar, ligesom opsugende Sans, og han naar dermed ind til noget, som den reflekterende Forstand og al Formalbegavelse overhovedet ikke kan komme nær. Men denne Andersens Ejendommelighed er just det virkelig geniale hos ham, og naar den og hans poetiske Frembringelser, som er prægede deraf, kritiseres ud fra Forstands- og Formidealer, tilmed paa en personlig saarende Maade, saa har Andersen virkelig Ret til at sige: »I behandler mig galt, al den Kritik skader mig kun, I forstaar mig ikke«, som han lader Ællingen sige til Hønen. Derfor er der noget i, at hans Geni forlanger Solskin, som alt det naturgivne nødvendigt maa kræve for at vokse. Deraf følger ikke, at ethvert lille pretentiøst Talent skal roses, som var det et Geni; heller ikke følger deraf, at man skulde skaane Andersen for enhver Paavisning af hans virkelige Mangler, men det er Façonen, denne overlegne Façon, som idelig betvivler hans Geni og vil sætte ham ned mellem de smaa Talenter, der vækker hans heftigste Protest. Man forstaar ikke Andersens Holdning, naar man ikke er klar over, at Andersen virkelig vidste, at han var et Geni og troede urokkeligt paa sig selv. Han følte virkelig, at man gjorde ham Skade ved sin vrangvillige Kritik og ved det overlegne Opdrageri, som han aldrig slap for. Den eneste, der fuldtud forstod Forholdet, var Sibbern, der privat til Ingemann udtalte sin Utilfredshed med Andersens Anmeldere og bebrejdede dem, at »de ikke forstod sig paa at udfinde Andersens ejendommelige Livstema, ejheller paa at styrke denne Forfatters Sjæl ved at glæde den ved en Bedømmelse, der kunde bringe ham til en mere intensiv Følelse af sit inderste Væsen.« Han véd godt, at han gerne vil opmuntres, at han saare gerne læser sine Ting op. Han har gjort sig det til Maal at blive berømt; han er ærgerrig, det kan ikke nægtes. Men han er sig fuldkommen bevidst, at naar han skildres som en forfængelig Nar, der kun tænker paa sig selv (Egoisme blev han jo

ogsaa beskyldt for), saa er det ikke rigtigt. Thi det forholder sig virkelig saa, at den Ros, han faar, puster ikke hans Forfængelighed op, men gør ham for det første, som vi skal se, netop ydmyg, og for det andet virker det paa ham som Solskin, der yderligere hjælper til, at hans Evner kan folde sig ud; han faar derved Lyst og Kraft til at skabe noget endnu bedre, end han før har gjort. Han kan godt taale en kritisk Bedømmelse, naar den er venlig og ikke personlig nedsættende eller haansk overlegen, naar Folk som Ørsted, Sibbern, Ingemann, Oehlenschläger og, som vi har set, Brandes udtalte sig kritisk, tog han roligt derimod, ja han kunde i en fortrolig Kreds selv satirisere over sit Højtlæseri, som naar han i en Vise ved en Collinsk Familiefest skrev:

Har jeg et Vers i en af mine Lommer,
da ve hver Ven, som kommer mig for Øje,
han maa det døje.

Alligevel er der selvfølgelig noget mærkeligt i, at Andersen ligefrem kunde lave sig den Teori, at Geniet ene kan trives ved Opmuntring og Ros. Men vil man helt forstaa ham her, saa maa man, tror jeg, gaa tilbage til hans svære Skoleaar for at finde den sidste Forklaring. Thi her gjorde han netop idelig og idelig den Erfaring, at naar Rektoren overfusede ham og gennemhaanede ham, saa havde det kun den ene Virkning, at saa gik han aldeles fra Concepterne, saa nægtede hans Evner at fungere, medens derimod det modsatte var Tilfældet, naar man anerkendte og roste hans Præstationer; saa tog han atter fat med et let Hjærte, og saa lykkedes det for ham, medens den haarde Kritik, enten den nu var begrundet eller ej, kun slog ham ned. Jeg er ganske vis paa, at det er denne Erfaring fra Skoletiden, der — enten nu Andersen selv har været sig det bevidst eller ikke — har fortsat sig i hin ensidige Teori om Rosen som det eneste for Geniet fornødne. Naa, nu maa det heller ikke glemmes, at han et Sted, som vi ovenfor saa, bringer den vigtige Tilføjelse: »I det mindste for den, der har min Natur«; deri ligger jo, at han ikke abso-

lut tør hævde sin Teoris Almengyldighed, men han er, ud fra sin egen Erfaring og Kendskabet til sig selv, klar over, at for ham gælder den ubetinget, og til denne Erfaring hører altsaa ogsaa Behandlingen af ham i hans Skoletid.

Men jeg skal nu nærmere vise, hvorledes han reagerede overfor den Ros, han fik.

Hvis Andersen havde været forfængelig i dette Ords almindelige Betydning, saa havde han, naar Hyldesten kom, brystet sig med den, frydet sig over sin egen Storhed og fundet sin Glæde i den Tanke, at de andre i Sammenligning med ham blev mindre. Forfængelighed og Hof-færdighed hører uløselig sammen. Men akkurat det modsatte var Tilfældet. Naar Andersen var ude for den ned-sættende Kritik, saa pintes han vel dybt deraf, men den bevirkede paa den anden Side, at han netop overfor den rankede sig, styrkedes i Bevidstheden om sine Evner og sit Geni og erklærede, at han skulde nok vise de Herrer Kri-tikere noget andet! Saaledes skrev han i Anledning af Molbechs Kritik: »Molbech vil træde mig i Støvet, og jeg skal dog leve, leve, naar han staar som et dødt Navn i en gammel Foliant«, hvad jo ogsaa fuldkomment slog til. Naar han kritiseres allerhaardst, bliver han dog endnu mere vis paa, at hans Navn skal nævnes sammen med de størstes som Thorvaldsens og Oehlenschlägers, og de chri-stianshavnske Aks, den Heibergske Kreds, skulde nok komme til at neje sig for ham! Men ganske anderledes gaar det ham, naar saa Hyldesten virkelig kommer. Saa fylder den ham med Ydmyghed, med Følelsen af sin egen Lidenhed og med et brændende Ønske om dog en Gang at kunne vise sig Hyldesten værdig og gøre sit Land Ære. Saaledes siger han:

»Det ligger i min Natur, at Dadel sløver og afskrækker mig. Ros giver mig Mod og Lyst, den har aldrig gjort mig forfængelig, nej, jeg er ved den blevet et Barn i Hjærtet, har taknemlig klynget mig til Gud og kun følt Frygt for ikke at blive denne Ros værdig.« »Det er just den største Ros, der gør mig ængstelig, der driver mig til at vise mig den værdig; den gør mig ikke forfængelig, nej, jeg har ved den tit følt mig blive Barn igen, inderlig og taknemlig klynget mig til Gud og følt mig just lille, ved at andre gjorde mig stor. Derimod gør ubillig og haard Kritik mig bitter, hovmodig og vækker min Ulyst til at virke.«

Da han 1840 bliver hyldet i Sverig, siger han:

»Jeg følte mig ganske ydmygglad. O, man begriber ikke den Følelse hos mig. Hvor lidt de kender mig, som siger, jeg er forfængelig, men det er jo ogsaa kun i mit Fædreland det siges, og dér elskes og kendes jeg kun af nogle enkelte.«

Videre:

»O, der er Øjeblikke i mit Liv, hvor jeg, ved den evige Gud, maaske er det mindst forfængelige Menneske af alle; men underligt nok, om Erkendelsen af sin uendelige Fattigdom taler man ikke gerne.« »Min Glæde er ikke Forfængelighed, nej, det er Glæde over, at mine Venner faar Ære af mig, at min elskede Konge faar at se, jeg ikke ganske er hans Naade og Mildhed uværdig.«

Den afgørende Protest findes i »Mit Livs Æventyr«, hvor han gør Indsigelse mod »den idelige og tankeløse Forfængelighedsbeskyldning, som, da ingen anden Fejl i mit private Liv kunde udpeges, blev baaret om i mange Aaringer og som en gammel Mønt endnu kastedes op paa mit Skuebord.« Ja, Andersen skulde bare vidst, at man endnu i 1925 vilde betegne ham som enorm og latterlig forfængelig!

Man maa erindre, at *Andersen stod i den mærkeligste Situation, som maaske nogen Digter nogensinde har staaet i.* Der er jo det mest skrigende Misforhold mellem hans hurtigt stigende Berømmelse i Udlandet og saa den stadige Ringeaft i hans Hjemland! Der er jo her ikke den ringeste Balance i Tingene, og det var saamænd ikke underligt, om Andersen under disse Forhold undertiden kunde tabe Balancen lidt. Naar han prøvede at vise hen til, at han i Udlandet var mere skattet end nogen anden dansk Digter, saa blev det kun udlagt som nye Beviser paa hans græsselige Forfængelighed, han blev saa persifleret i »Corsaren«, og man beskyldte ham for at rejse ud bare for selv at arbejde for sin Berømmelse. Naar han gjorde Bekendtskab med de navnkundigste Mænd i Udlandet, og f. Eks. dedicerede dem sine Bøger, saa blev det ogsaa udlagt som Forfængelighed. F. Eks. blev hans Forsøg paa at gøre denne sin Verdensanseelse gældende i Fortalen til »Maurerpigen« besvaret med følgende anonyme Straale:

»Det er umiskendeligt og navnlig ved den omtalte Fortale paa det uimodsigeligste konstateret, at Forf. lider af en litterær Forfængelighed, der kvæler al højere Selvfølelse. Denne Dæmon, der aldeles forplumrer ham alle Poesiens renere Kilder, maa først og fremmest bortmanes — denne slette og aandløse Selvbeskuelse.«

Det var haabløst for Andersen at komme op imod denne i Danmark nu en Gang fældede Dom. Men næsten endnu mere krænkede det Andersen, at man beskyldte ham for at gaa saa fuldstændig op i sig selv, at han ikke havde Øje for andet: Selvbeskuelse, Egoisme. Heroverfor siger han med stor Ret:

»I Hjemmet har man saa tit fejlagtigt forstaaet mig, troet, at jeg kun levede i Beskuelsen af mig selv. Det er i Sandhed at give mig en for lille Opfattelsesevne. Jeg elsker alt stort og herligt. Jeg bliver lykkelig ved hos enhver, der staar mig nær, at se det guddommelige røre sig dér under de mest forskellige Skikkelser.«

Han føler, at han staar helt forsvarsløs overfor disse Beskyldninger:

»Jeg ved, hvorledes næsten enhver Selvbiograf omtales som Egoist, jeg ved, at om mig grænser dette til Talemaade, og i dette Rejseliv bliver Fakta næsten som Forfængelighedens direkte Udtalelse.«

Man kan godt forstaa, at han i sin Harme over Behandlingen herhjemme kan udbryde, at han i Virkeligheden ikke er forfængelig nok!

»Hvilken Modtagelse har disse anonyme Slyngler ikke givet mig! Jeg har desværre ikke Forfængelighed nok, ikke Selvbevidsthed tilstrækkelig til at *faa mig i Balance* mod saa meget ondt, der gennem hele mit Digerliv er dryppet paa mig . . . Hvorledes er De da kommet i Humør, spørger De. Jeg er ved en naturlig aandelig Sundhed [Andersen taler et andet Sted om sin Elasticitet] holdt oppe; jeg har skrevet mig Mod til. To smaa Skildringer: en af Grækenland og en af Bosporus er lykkedes mig saaledes, at jeg følte — og det vover jeg at sige — jeg er ikke saa ubetydelig, som man idelig summer mig for Øren.«

Nej, Andersen var ikke forfængelig i dette Ords almindelige Betydning. Et enkelt talende Eksempel derpaa er hans Optræden med Hensyn til hans Komædie: »Den ny Barselstue«. Den gjorde som bekendt Lykke, men Ander-

sen bevarede alligevel sin Anonymitet i lange Tider. Netop fordi Andersen ikke straks efter Successen mældte sig som Forfatter, var man aldeles vis paa, at ham kunde det da ikke være; det var da umuligt, at han, denne forfængelige Mand, kunde holde sig tilbage, naar der var saadanne Laurbær at høste. Men Andersen tav og havde denne Gang sine kære Landsmænd ordentlig til Bedste.

I hans sidste Aar skred hans sjælelige Sygdom saadan frem, at hans Selvbeherskelse til Tider ganske svigtede ham. Bedømmer man ham efter disse Aars sygelige Pirrelighed, gør man ham stor Uret. Jeg vil endnu tilføje et Udbrud fra hans Dagbog i hans sidste Aar, som viser, hvorledes Beskyldningen for Forfængelighed stadig sad og gnavede i ham. Han sammenligner sig her med Thorvaldsen og siger:

»Jeg tror mit Navn er mere kendt Verden rundt end hans, men mit vil slukkes, hans vil leve. Er det Forfængelighed? Mon jeg en Gang skal vide det? Herre, Herre! Er Udødelighed kun en forfængelig Drøm og vi kun Legetøj for din Almagt? Herre, Skaber, slip os ikke.«

5

Ærens Tornevej.

Som allerede sagt er der selvfølgelig ingen Tvivl om, at Andersen var ærgerrig som faa. Han vilde frem; han vilde naa den Plads, som hans Begavelse efter hans egen Overbevisning berettigede ham til. Det var denne Ærgerrighed, som baade hans Venner og Fjender kaldte Forfængelighed. Men dette er ingenlunde nogen Strid om Ord. Ordsproget lyder jo paa, at Æren er det fejreste Træ i Skoven. Og for Ærgerrighed slipper vist ingen, der vil øve nogen Virkning indenfor Menneskeheden. Han *maa* have et vist Maal af Anerkendelse, hvis han skal kunne slaa igennem og naa den betydelige Virkekreds, hans Evner kræver. Derfor vil det være let at beskyldte de fleste ærgerrige Mænd for Forfængelighed. Det var Andersens utvivlsomt store, fra hans Barndom af brændende, Ær-

gerrighed, der i Forbindelse med hans lige saa store Barnlighed paadrog ham Forfængelighedsstemplet, thi i sin barnlige Glæde over, at en Digting formentlig var lykkedes for ham, gik han løs paa sine Omgivelser for at glæde dem dermed og opmuntres ved deres Bifald. Man maa for Resten med Hensyn til hans Højtlæsning huske, at den ogsaa for ham var en Hjælp til Gennemarbejdelse af sine Aandsprodukter, som han arbejdede meget med, inden han lod dem trykke. Men Hovedsagen for ham var dog den at glæde andre og selv opmuntres derved. Yderst betegnende og rørende er den Historie, han selv fortæller, at da en Dame i hans Bekendtskabskreds var død, saa udbrød han: »Mon hun fik læst min Fodrejse?« »Menneske dog«, raabte Admiral Wulff, »nej, det er for galt! Tror De, at man bryder sig om Deres Fodrejse, naar man skal ind for Vorherre?« Han rystede alvorligt paa Hovedet. »Men,« tilføjer Andersen, »min Mening var, at jeg saa gerne ønskede at gøre hende en Glæde.« Denne Historie er klassisk. Den viser tydelig, hvordan Andersen i sin Barnlighed kunde buse ud med Ytringer, der næsten ikke kunde undgaa at udlægges som Forfængelighed, og som dog ikke var saaledes ment; det vilde have glædet ham saa meget, om han kunde have glædet den afdøde med sin Fodrejse. Han fortæller selv ganske ligefrem om denne sin Forening af Barnlighed og Ærgerrighed, naar han i sin af H. Brix udgivne Levnedsbog om sin første Ungdom efter Skoletiden siger:

»Mit Væsen var kun saare lidet forandret fra før; jeg troede, hvad enhver sagde, naar det gjaldt min Ros; jeg vilde grumme gerne blive lagt Mærke til, helst føre Ordet alene og være den interessante; jeg var straks villig til at recitere og deklamere, noget, der endnu hang ved mig fra gamle Dage, og som i min Frihedstilstand satte sig nye Skud.«

Men saa fik han altsaa ogsaa paa denne »Ærens Tornevej« Tornene at smage. Herhjemme nægtede man ham al Udsigt til Berømmelse; netop derfor samlede han sig med haardnakket Lidenskab om dette Maal. Han skulde nok vise dem noget andet! Dette Element af Trods mod hans

Landsmænd maa man ikke overse, naar man taler om hans Forfængelighed. Derfor kunde han i denne sin Trods komme med Udtalelser, som stillede selve det Maal, at naa Berømmelsens Udødelighed, op som det højeste. I sin Oprigtighed skjulte han sig ikke for Mennesker — han besad ikke det Skaberi, hvormed netop forfængelige Mennesker søger at skjule deres Forfængelighed og stille en forloren Ydmyghed til Skue. Overfor sine Landsmænds haanlige Overseen kunde han fryde sig ved den Tanke, at adskillige af hans Landsmænds Navne netop gennem ham skulde vinde en Slags Udødelighed, som naar han f. Eks. skriver til Frk. Wulff: »Dersom mit Navn bliver udødeligt, ved den evige Gud, da skal Deres det ogsaa; de Mennesker, som har grebet ind i mit Liv og min Digtning, skal leve med den. Læser man om hundrede Aar mit Levned, skal man ogsaa læse Stykker af Deres Breve.« Vel kunde altsaa Andersen i denne Spænding overfor Kritiken og Foragten i Danmark undertiden sige, at Berømmelsen var hans eneste Livsmaal, og Ingemann kunde heroverfor bemærke, at Anerkendelse, opstillet som Livsopgave, var ham en ængstende Forestilling, og at Andersen altsaa har været fristet til at overspænde Ærgerrighedens Plads i sin Livsbetragtning, det kan ikke nægtes. Men netop, naar Maalet synes naaet og Hyldesten overvælder ham, forstaar han godt, at det er ikke Berømmelsen som saadan, der kan fylde Livet, men at det er selve det Arbejde, den Virksomhed overfor de mange Mennesker, der lytter til ham, og det Ansvar, der dermed følger, der er den virkelige Rigdom. Derfor lærte han paa »Ærens Tornevej« ogsaa tilsidst, at Æren i sig selv kun er Tomhed, at Berømmelsens Glorie ikke er den sande, ægte Glans, og hele hans Forfatter-skab viser da ogsaa enhver, der vil se, at han forstod at finde og skatte det smaa og uanselige, det, der ingen Ære har for Mennesker, men som ligner Rosen, der kun udfolder sin Dejlighed, fordi den ikke kan andet. Men det var ikke Tornene, der lærte ham det; det var netop, naar Triumferne kom, og Hyldesten strømmede ham i Møde, at han forstod Ærens Tomhed. Det var særlig under hans Eng-

landsrejse i Aaret 1847, at han helt forstod det. Han skriver herfra:

»Jeg har oplevet, hvad jeg ikke som Dreng turde drømme om; en Lykkestjerne staar over mig, og det er Gud. Denne Rejse har oprullet for mig, hvilken Mission jeg har; jeg føler, at jeg har en uendelig stor Virkekreds, Gud give mig Kraft. Jeg føler, der er noget helligt, noget stort i at kunne tale til Tusinder. Gid jeg ret maa kunne virke, gid jeg maa kunne gøre noget dygtigt og godt. *Jeg elskede en Gang Kunsten for den Glorie, der er om den for Verden. Gud ske Lov! Nu elsker jeg den for det guddommelige, der er i den.* Ingen ser mere mine Svagheder i, hvad jeg endnu har givet, end jeg selv. Det maa blive bedre. Jeg har fundet en Hyldest, en Kærlighed, der siger mig: »Stræb, stræb, forstaa, hvad du skal og maa«. O, min Sjæl er fuld af Tak og Ydmyghed.«

Og i 1865 skriver han:

»Jeg bliver modtaget som en Berømthed, og dog — jeg føler mig slet ikke glad; det er utaknemligt, men jeg forstaa mere og mere, hvor tom, hvor bobleagtig al Glans og Berømmelighed er. Jeg har læst — og det mere end paa københavnsk Dansk, at jeg er saa forfængelig, jeg tror det ikke.«

Vi andre bør heller ikke tro det. Han tørstede efter Berømmelse — det er sandt — og det vilde han aldrig fraga. Men vi har set, at det ikke var tomme Forfængelighedsgrunde, der laa bagved hans Stræben. For helt at forstaa ham, staar der dog endnu en Betragtning tilbage, som jeg nu gaar over til.

6

Ensomheden.

Jeg har allerede andetsteds som det inderste i H. C. Andersens Lidelse fremhævet dette, at han i høj Grad, særlig naturligtvis i den første Del af sit Liv, kom til at staa »udenfor«. Navnlig herhjemme i Danmark følte han det stærkt. Han havde intet Hjem og fik det heller aldrig, undtagen paa det allersidste. Man har ment, at i det Collinske Hjem, som saa gæstfrit aabnede sig for ham, og hvor han blev betragtet som en Søn af Huset, hvilket f. Eks. viste sig deri, at han blev tilkaldt til den gamle Frues

Dødsleje, fik han et saadant Hjem, hvor han kunde have den Følelse, som er det gode Hjemms vidunderlige Gave: den, at føle sig indenfor, hvor man har sin trygge Plads, hvor man er i sit eget, hvor man ejer det inderste Fællesskabs Glæde. Men denne Opfattelse har vist sig at være grundfalsk. Dette er særlig blevet klart gennem Rigmor Stampes Bog: »H. C. Andersen og hans nærmeste Omgang«. I hans Skoleaar var Hjemmet jo nærmest repræsenteret af hans Velgører, den gamle Collin, som han vel saa op til med Taknemlighed, men ogsaa med Ængstelse og Frygt. Senere fandt det tillige sit Udtryk i Sønnen, Edvard Collin, der blev Andersens jævnaldrende Ven. Men dette Venskab var nærved at blive skæbnesvangert for Andersen, for Edvard Collin var et af de stejle, forbeholdne Mennesker, for hvem et Venskab betyder, at han er rede til at gøre Vennen alle mulige Tjenester og saaledes være den overlegne i Venskabet, rede til at give alt, kun ikke sig selv, der altsaa trods al Venskabelighed holder sig selv paa Afstand og netop overfor Andersen forholdt sig som den overlegent opdragende, der i høj Grad besad den Evne til at sige Ubehageligheder, hvorpaa Andersen i »Den grimme Ælling« siger, at man skal kende sine sande Venner. Der er ingen Tvivl om, at Edvard Collin mente det oprigtigt og godt med Andersen, men det var dog væsenlig ham, der hindrede, at Andersen nogensinde kom virkelig indenfor i det Collinske Hjem. Navnlig fik dette sit Udtryk i den berømte Dus-Historie, som jeg i denne Sammenhæng atter maa pege paa, idet Andersen i 1831 omsider tog Mod til sig og ængsteligt og i rørende og bevægede Ord foreslog Edvard, at de skulde være Dus, men Edvard besvarede denne Tilnærmelse med et ubetinget og koldt formuleret Nej. Man har villet nægte denne Oplevelses indgribende Betydning for Andersen, men det kan umulig betvivles, at denne Afvisning, der fra Edvard Collins Side ganske vist i Følge hans Natur var forstaaelig nok, gjorde det dybeste Indtryk paa Andersen, og han glemte det aldrig. Det har, som vi har set, faaet sin Genklang i et af Andersens allermesterligste Eventyr, nem-

lig »Skyggen«, og da Andersen paa sine gamle Dage havde taget Edwards Søn, Jonas med sig paa en Udenlandsrejse og bad ham om at sige du til sig, sagde han til ham: »Afslaa det ikke; din Fader afslog det en Gang, og det var mig saa stor en Sorg.« Nej, Andersen kom aldrig helt indenfor i denne ejendommelige og stærkt samarbejdede Familie med dens umaadelig stærke Slægtsfølelse, og dog var det dette Hjem, der skulde være hans; han havde intet andet. At han, trods al deres Venlighed, alligevel maatte føle sig udenfor, det forstod de aldrig, allermindst Edvard Collin, som hans store Bog om »Andersen og det collinske Hus« tydelig viser. Dette Tema fra den grimme Ælling, at den var saa ganske anderledes end de andre, passede virkelig paa det collinske Hjem, og derfor nøfledede de ham og opdrog paa ham, i den bedste Mening naturligtvis. Det er ikke min Mening at undervurdere den Godhed, der her blev ham vist; heller ikke den Overbærenhed mod Andersens Særheder, som man maatte vise, hvis det overhovedet skulde gaa; blot at pege paa den Kendsgerning, at han aldrig blev helt hjemme i det Hjem, som han dog kaldte sit. Det var i lange Tider det eneste Baand, der virkelig bandt ham til Danmark. Der er ikke Plads her til at berette, hvor ofte han følte sig saaret fra collinsk Side. Kun enkelte Eksempler. Jeg har allerede talt om Edwards skæbnesvangre Brev i Anledning af Agnete. »Fra Hjemmet kommer Sorgerne og Giftdraaberne,« skriver han. Da Andersen en Gang i Hjemmet fortalte om Hyldesten i Udlandet, udbrød gamle Fru Collin: »Mon de ikke gør Nar ad dig?« Det glemte Andersen heller aldrig. Hans Forhold til Hjemmet var nærmest det, at han trods alt klyngede sig til det. Men naar det ved enkelte festlige Lejligheder hændte, at Andersen mistede sin Selvbeherskelse og brød ud i Graad eller paa anden Maade gav »Scener«, saa forstod ingen af dem, hvad der dybest laa bagved; det var utvivlsomt Følelsen af trods alt at være udenfor, at være den fremmede, den, for hvem man aldrig kunde komme til at nære Hjemmets Følelse, der blev forbeholdt Familien selv. Det var det collinske Navn, den collinske Familie, de col-

linske Ejendommeligheder, man dyrkede og forherligede, og her var Andersen ganske udenfor. Det gik ham som det gik Florence i *Dombey og Søn*: hun blev aldrig en *Dombey*, og han blev aldrig en *Collin*.

Dette Forhold har stor Betydning. Jeg har allerede talt om, hvorledes Andersens »Forfængelighed« overfor Danmark i det hele, men netop navnlig overfor *Collins*, i hvem Danmark for ham concentrerede sig, blev en defensiv Forfængelighed, men der laa mere bagved end selve den trodsige Vilje, der vilde hævde sig overfor en nedsættende Kritik. Han havde jo ikke, som *Rigmor Stampe* med *Rette* lagde Vægt paa, det Afløbssted for stærke Følelsesudbrud, af Glæde eller Sorg, af Stolthed eller Græmmelse, af Skuffelse eller Triumf, som et eget Hjem byder; men da han var saa stærkt et Følelsesmenneske, saa hurtigt og saa let bevæget, havde saa svært ved at beherske sig eller maskere sig, saa maatte saadanne Udbrud komme frem andre Steder, hvor de helst skulde være holdt tilbage. Hans saakaldte Forfængelighed var ikke blot et Udtryk for defensiv Trods, den havde ogsaa den dybere Bevæggrund, at han vilde *ind*. Der var ingen Grund til at holde en Mand med hans Navnkundighed ude; derfor gjorde han den gældende, og saa blev det opfattet som Forfængelighed. Man opfattede ham ogsaa, ja ikke mindst hos *Collins*, som den, der barnagtigt naiv blot vilde roses og beundres, og denne Forfængelighed vilde man ikke honorere, aldrig i Livet; man skulde nok holde den kære Andersen nede, vær vis paa det! Men naar han læste sine Ting op eller fortalte om sin store Medgang i Udlandet, saa var det i den altid tørstende Trang til at vinde Hjemmets Sympati. Man kræver uvilkaarlig af sit Hjem, at det skal fyldes med Glæde og Stolthed, naar en af dets Sønner vinder frem og skaber sig et stort Navn, men denne Hjemmets Samfølelse mødte aldrig Andersen hos *Collins*. Nej, de forstod nemlig ikke, hvad det var, han saa inderlig begærede og ønskede, og fordi de saa grundigt misforstod ham og idelig kun i hans hele Optræden saa Forfængelighed, der skulde smiles ad og hakkes paa, saa blev det netop dem, der stærkest fæstnede Bedøm-

melsen af Andersen som forfængelig. Andersen har tit nok i Ord og Gerning vist, at han trods al afvisende Kølighed elskede dem alle, og enkelte af den yngre Slægt, særlig blandt Kvinderne som Ingeborg Drewsen og Jonna Stampe forstod ham til sidst noget bedre, saaledes som den sidstes bekendte vidunderlige Brev til Edvard, som hun skrev paa Dødslejet, viser.

Det er da givet, at dette Savn af et virkeligt Hjem, denne Trang til at skabe sig en virkelig anerkendt Plads i et Hjem, maa tages med i Vurderingen af H. C. Andersens Forfængelighed. Det virkelige Hjem, det fik han aldrig hos Collins. Det fik han først paa sine sidste Dage, da han var syg og opslidt, i det Melchiorske Hjem. Her fandt han den fulde, ubegrænsede Sympati, den nænsomste Forstaaelse. Andersens Fædreland maa være dette Hjem dybt taknemligt, fordi det saa ubetinget gav dets store Digter det, han hele sit Liv havde savnet og længtes efter, Følelsen af endelig at være kommet fuldstændig indenfor.

INDHOLD

	Side
Forord.	
1. Geni eller Talent.....	9
2. H. C. Andersens Lidelse.....	16
3. H. C. Andersen og Georg Brandes...	24
4. Klokken	50
5. Skyggen	61
6. H. C. Andersens Forføngelighed.....	68

»MENNESKER«

En Række Biografier af fremragende Personligheder, deres Liv, Udvikling og Arbejde, skrevet af kendte Forfattere.

<i>Viggo Hørup</i> af E. Henrichsen	0,50	ib.	1,00
<i>I. P. Jacobsen</i> af Georg Christensen . . .	0,50		
<i>Niels R. Finsen</i> af N. Thulstrup	0,50		
<i>Emil Poulsen</i> af Carl Behrens	0,50	-	1,00
<i>I. C. Jacobsen</i> af I. Østrup	0,50	-	1,00
<i>Ludvig Schrøder</i> af Holger Begtrup . . .	0,50	-	1,00
<i>Red. J. Jessen</i> af Vilh. la Cour	0,50	-	1,00
<i>Thor Lange</i> af Axel Sørensen	0,50	-	1,00
<i>G. A. Hagemann</i> af M. C. Harding . . .	0,50	-	1,00
<i>Niels W. Gade</i> af Will. Behrend	0,50	-	1,00
<i>Nathalie Zahle</i> af Ingeborg Simesen . .	0,50		
<i>Troels Lund</i> af Knud Fabricius	0,50		
<i>Olaf Poulsen</i> af Elith Reumert	0,50		
<i>Thomas Kingo</i> af Chr. Ludwigs	0,50		
<i>Ludvig Holberg</i> af Carl Mortensen . . .	0,50		
<i>H. C. Andersen</i> af H. St. Holbeck	0,75	-	1,50

FAAS I ALLE BOGLADER

DET SCHØNBERGSKE FORLAG